

Днес в броя

Проектът „ПлантаСИСТ“ очаква подкрепа в онлайн гласуването в конкурса REGIOSTARS 2025 на ЕК

Проф. Томас Цурбухен, бивш научен директор на НАСА и преподавател в Швейцарския федерален технологичен институт в Цюрих: „В ETH Zurich Space създаваме практически решения, основани на база данни, идващи от Космоса, използвайки изкуствения интелект“

Любомир Колев, носител на сребърен медал от Международната олимпиада по история: „След като се завърнах с медала, си поставих за цел да обсъдим с МОН има ли начин моят пример да се превърне в национален механизъм, по който ученици могат да се избират за участие в тази надпревара“

АЗ.БУКИ

Четете ни на www.azbuki.bg

НАЦИОНАЛЕН СЕДМИЧНИК ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Вестникът е правопреемник на първото официално издание на Министерството на просвещението – „Училищен преглед“ – 1896 г.

Брой 39 (1734) 2 – 8 октомври 2025 г. Година XXXIII. Под името „Аз-буки“ вестникът излиза от 10 април 1991 г. Цена 1,90 лв. / 0,97€

Снимка Олег Попов

Министър Красимир Вълчев връчи студентските книжки на първокурсници в Софийския университет, лауреати от олимпиади и състезания и носители на Национална диплома, при откриването на академичната година в най-старото ни висше училище

НВО по математика за шестокласниците

Препитването ще служи за анализи на спада в резултатите между V и VII клас и тестване на системите за електронно изпитване

Национално външно оценяване в електронна среда по математика за VI клас ще се проведе на 3 октомври (петък) 2025 г. В рамките на 40 минути учениците ще трябва да се справят с 11 задачи с избираем отговор и две с кратък свободен отговор с практическа насоченост в онлайн среда. Всеки ученик ще влиза в работната платформа чрез уникален QR код, генериран за неговото устройство и потвърден от учител.

Пред народните представители от Парламентарната комисия по образованието и науката ресорният министър Красимир Вълчев посочи, че има нормативна възможност такива национални външни оценявания да се провеждат за диагнос-

тика на системата. „Безпокоя се, че има притеснение. Не би трябвало да има по-голямо напрежение, отколкото на едно входно ниво“, каза той.

Изследването трябва да предостави обективна оценка за равнището на ключови умения по математика, усвоени в V клас, които формират основата на общообразователната подготовка.

„Има срив между V и VII клас и трябва да установим каква част от него се дължи на обучението на петокласниците. Надявам се да успеем да направим необходимите анализи“, заяви министър Вълчев.

Той допълни, че училищата също могат да направят собствени анализи на резултатите, постигнати от техните възпитаници.

Очаква се на изпита да се явят около 55 000 шестокласници. „Те не би трябвало да се притесняват заради оценката“, увери министърът. Оценките, които шестокласниците получат, ще се пишат по преценка на учителя и по желание от страна на ученика.

По думите на Красимир Вълчев в дългосрочен план външните оценявания трябва да се провеждат в електронна среда, както се правят и международните стандартизирани изпити.

„Трябва да тестваме системите за електронно изпитване, които имаме. Това е още една цел на този тип външни оценявания за диагностика“, каза още той.

На стр. 2

Добри новини за ректорите

Допълнителното възнаграждение, което получават ректорите на държавните висши училища по договорите за управление, сключени с министъра на образованието и науката, се обвързва със средното основно месечно възнаграждение за академичната длъжност „асистент“ в съответната образователна институция. Така то ще нараства пропорционално на увеличението на средната заплата на асистентите в съответното висше училище. Досега това се отнасяше само до формирането на основната заплата на ректорите на висшите училища.

Това предвижда публикуваният за обществено обсъждане проект на Наредба за изменение на Наредба 23 от 2020 г. за начина за определяне размера на възнагражденията на ректорите на държавните висши училища по договорите за управление, сключени с министъра на образованието и науката.

Към момента основното месечно възнаграждение на ректорите на държавните висши училища се определя като процент (250% или 300% за първата година и 125% или 175% за следващите години) от средното основно месечно възнаграждение за академичната длъжност „асистент“ в съответното висше училище. Така то е в пряка зависимост от годишно определяната от Министерския съвет минимална основна работна заплата за най-ниската академична длъжност в държавните висши училища. Съгласно Закона за висшето образование тя е в размер не по-малък от 125 на сто от средната брутна работна заплата за страната за последните 12 месеца, за които са публикувани официални данни на Националния статистически институт.

В мотивите към проекта се отбелязва, че от 2021 г. до момента тази минимална основна заплата за най-ниската академична длъжност е нараснала над 2 пъти – от 1300 лв. на 2780 лв., което води до подобно увеличение и на основните месечни възнаграждения на ректорите.

За разлика от тях допълнителните възнаграждения, включени в заплатите на ректорите, не се променят и са в размер на 500 лв., 1500 лв. или 3000 лв. месечно в зависимост от годишната оценка за постигане на заложените междинни целеви стойности за изпълнение на политиката на висшето училище.

На стр. 4

„Аз-буки“ с премиера на детска книга

На 11 октомври от 11 часа в Детския отдел на Столичната библиотека Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“ ще представи детската книга „Вълшебните обувки на Кая“. Автори са Дилиана Кочева, която е редактор във в. „Аз-буки“, и илюстраторката Ина Кьорова.

Новото издание на „Аз-буки“ е първата детска книга на български език за деца с еквинорус – вроден или придобит дефект на едното или двете стъпала. Подобни книги за деца с еквинорус има на английски език, но досега не и на български. И макар да е известно, че това е най-честата вродена малформация на стъпалото при новородени – среща се при 1 на всеки 1000 деца, у нас няма точна статистика за броя на децата с това заболяване.

Открито навреме, то е напълно лечимо. Необходима е операция за удължаване на ахилесовото сухожилие, като след това децата трябва да носят специални шини през нощта, за да не се стигне до рецидив.

Книгата „Вълшебните обувки на Кая“ е вдъхновена от личната история на дъщерята на Дилиана Кочева – Кая, която е с еквинорус. Национално издателство „Аз-буки“ реши да застане зад тази кауза, защото целият екип истински вярва, че на социално значимите теми трябва да се дава гласност.

Премиерата на книгата е с вход свободен, а организаторите са пригответи много изненади за малки и големи. **Аз-буки**

НВО по математика...

От стр. 1

Министърът коментира и проведените през лятото конкурси за училищни директори. Той припомни, че в 36% от школата позициите са останали вакантни. В половината от тях не е имало нито един кандидат, а в другата половина не е избран нов ръководител. Вълчев обясни, че в общия случай нови конкурси ще бъдат обявени през лятото на следващата година, като темата ще бъде обсъдена и с регионалните управления на образованието в страната.

По време на заседанието стана ясно още, че потребността от училищни автобуси е в пъти по-голяма от броя на превозните средства, които могат да бъдат закупени. Министър Вълчев посочи, че тази година са закупени около 15 автобуса, докато подадените заявки са около 600, без дори да е била обявена процедура. Ограниченията за предоставянето на по-голям брой превозни средства, които да извозват учениците от населеното място, където живеят, до школото, в което учат, са две. Те са свързани с подsigуряването на средства и съобразяването с европейски регламенти за закупуването на екологични автобуси. Министърът даде пример, че без да бъде закупен електрически автобус, не може да бъде купен автобус с двигател с вътрешно горене. **Аз-буки**

Снимка Сдружение на олимпийските отбори по природни науки

Нов успех за информатиците

Българските ученици с 4 медала и абсолютно първо място от Балканската олимпиада

Българските гимназисти спечелиха 4 медала от 32. балканска олимпиада по информатика, проведена в Удине, Италия. В конкуренцията на близо 50 ученици от 12 държави родните информатици се окичиха с един златен медал с абсолютно първо място, едно сребърно и две бронзови отличия, съобщават от Сдружението на олимпийските отбори по природни науки. Те отреджат второ място на българския отбор в неофициалното отборно класиране.

Златният медал и абсолютното първо място на балканиадата спечели Андрей Стефанов (XI клас, Първа частна математическа гимназия, София). Това е трето отличие за него през тази година, като преди това той стигна до сребърните медали на Международната олимпиада по информатика, която се проведе в Боливия, и на Международната олимпиада по математика в Австралия.

Сребърното отличие е за Даниел Гетов (XI клас, СМГ). Бронзовите медали грабват Денислав Манев (X

клас, ПМГ „Акад. Иван Гюзелев“ – Габрово) Нермин Идириз (XII клас, ППМГ „Нанчо Попович“ – Шумен), която е и първото момиче от България на Балканската олимпиада.

Ръководителите на отбора са Илиян Йорданов (Институт по математика и информатика, БАН) и Добрин Башев

„Поздравяваме учениците за поредния голям успех, както и всички техни учители, колеги, ментори и треньори по информатика!“, споделят те след церемонията. **Аз-буки**

Научна конференция за транспорт събра учени от чужбина и страната

Снимка ВТУ „Тодор Каблешков“

Международна научна конференция „Транспорт’2025“, организирана от Висшето транспортно училище „Тодор Каблешков“ с подкрепата на „Холдинг БДЖ“ ЕАД, ДП Национална компания „Железопътна инфраструктура“ и Националното издателство за образование и наука „Аз-буки“, се проведе от 25 до 27 септември в к. к. „Боровец“.

Форумът се провежда за 37-и път и в него се включиха 164 автори с повече от 120 доклада в 14 научни направления, разпределени в 5 тематични секции. Участваха учени и изследователи от 14 държави, сред които Сърбия, Турция, Хърватия, Словения, Словакия, Русия, Китай, Франция, както и от български университети и научни организации.

Събитието бе открито от доц. д-р инж.-мат. Нина Гергова, която приветства участниците в конференцията и им благодари за интереса към научния форум. Поздравления поднесоха ректорът на ВТУ проф. д-р инж. Красимир Кръстанов, както и част от официалните гости.

В пленарната сесия доклади изнесоха изпълнителният директор на Холдинг „Български държавни железници“ Мартин Ангелов, генералният директор на Националната компания „Железопътна инфраструктура“ инж. Александър Вецов, проф. д-р Христина Николова – ръководител на катедра „Икономика на транспорта и енергетиката“ в УНСС, както и колегите от катедра „Транспортна техника“ във ВТУ „Тодор Каблешков“ доц. д-р Миряна Евтимова и

доц. д-р Васко Василев. Събитието бе уважено от директора и заместник-директора на издателство „Аз-буки“ Емил Спахийски и Венцислав Генков. Официални гости бяха и представители на партньорските университети „МБ – Белград“, Университета на Крагуевац – Кралево, Висше училище по икономика и мениджмънт в публичната администрация – Братислава, Тракийския университет – Одрин, и др.

За пореден път представените на конференцията доклади и последвалите оживени дискусии доказаха, че транспортната наука в България не спира да се развива и да е в унисон със световните тенденции за все по-усилена научна работа в сферата на устойчивия, ефективен и иновативен транспорт.

Организационният комитет оценява положително нарастващия интерес към научния форум от страна не само на утвърдени изследователи, но и на млади учени и докторанти, чието участие в конференцията им дава възможност да натрупат опит и контакти, както и да засилят публикационната си активност.

Вълнуващ момент за участниците в конференцията бе специалната прожекция на документалния филм за Българските железници „Железни момчета“, разказващ за трогателната история на последните оцелели парни машини, за паметта, която те пазят, за „романтиката на парата“. Филмът бе представен на аудиторията лично от сценариста Емил Спахийски. **Аз-буки**

40% от отличниците избират Софийския университет

Все повече млади хора решават да останат в България, заяви министър Красимир Вълчев

Първокурсниците в Софийския университет – първенци на национални олимпиади и състезания и носители на Национална диплома за отличен успех, получаха студентските си книжки от председателя на 51. НС Наталия Киселова, министъра на образованието и науката Красимир Вълчев и ректора на Софийския университет проф. Георги Вълчев

Снимка Олег Попов

Зина СОКОЛОВА

Близко 40% от учениците, удостоени с Национална диплома – пълните отличници с успех „6.00“ в средното образование и на двете задължителни матури, избират да продължат образованието си в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Това отбеляза министърът на образованието и науката Красимир Вълчев при откриването на новата академична година в най-старото висше училище в България.

„Всяка година, когато връчвам Националните дипломи, питам всеки абитуриент къде ще продължи образованието си. За мен е голяма радост да чувам, че все повече ще останат в България, а много от тях избират Софийския университет“, заяви министър Вълчев. И добави, че Софийският университет е конкурентен на висшите училища в света.

„Днес светът е голям, за младите хора възможности дебнат отвсякъде и те много често се чувстват задължени да опитат някъде другаде, но са оценили репутацията, значението и възможностите, които им дава Софийският университет“, каза Красимир Вълчев.

Вълчев изтъкна още, че Алма матер е висшето училище, на което държавата и обществото разчитат най-много, за да се справят с най-големите предизвикателства.

„Разчитаме на вас да утвърждаваме хуманитарните науки, да запазим националното самосъзнание, да подготвят най-добрите специалисти, да възпроизведете школите, които Софийският университет винаги е имал. На вас разчитаме България да свети на картата на развитието на изкуствения интелект и на картата на световното висше образование“, каза министър Вълчев.

Той призова първокурсниците да се вслушат в посланието на ректора проф. Георги Вълчев – „да учат, за да бъдат, а не за да имат“.

„Учете да бъдете знаещи и можещи хора, а не за да имате дипломи и

Тази учебна година в Софийския университет се обучават 19 514 студенти и 1188 докторанти в общо 29 професионални направления. В 22 от тях Алма матер заема водеща позиция в страната според Рейтинговата система на висшите училища в България.

оценки. Те са важни, но много важно е това, което остава след тях“, каза просветният министър.

Красимир Вълчев изтъкна, че днешните студенти ще живеят в следващите десетилетия в ерата на изкуствения интелект, на ефективно взаимодействие между хора и алгоритми и на променящи се професии.

„В тези десетилетия е важно да имате повече и по-широки знания и умения. Да имате добрата хуманитарна основа. Да учите през целия си живот, защото вероятно едно образование няма да бъде достатъчно за успех в променящия се свят и ще е необходима постоянна квалификация“, обрна се министър Вълчев към студентите.

Той пожела на всички преподаватели да имат сили да се справят с най-важната мисия – да мотивират студентите да учат с вдъхновение и да станат знаещи и можещи хора. „На вас разчитаме да подготвите младите хора, които ще променят България към по-добро“, каза министърът.

„От създаването си до момента този университет е изграждал и ще продължава да изгражда ядрото на българската интелигенция, да подготвя поколение след поколение специалистите, които вече повече от 135 години развиват българското общество и държава“, заяви при откриването на академичната учебна година ректорът на Университета Георги Вълчев.

Той се обърна към студентите с думите: „Рецептата за успех е проста: учете съзнателно, учете постоянно и не забравяйте да се възползвате от вашата младост. Веселете се

като истински, пълноценни млади хора! Няма да се уморя да повтарям, всъщност всеки от вас може да вземе от университета толкова, колкото сам пожелае. Ако превърнете университета във ваш втори дом, ако бързо откриете пътя към читалните на университетските ни библиотеки, ако поддържате умовете си винаги будни и развивате критическото си мислене, успехът ви е гарантиран“.

В приветствието си председателят на Народното събрание Наталия Киселова заяви, че Софийският университет се е запазил като територия на свободния дух, на мисленето и на научните открития.

„Критичното мислене на нашата академична общност многократно показва през годините, че е коректив на всяка власт и няма намерение да се кланя на измислени авторитети. Студентите ни също вървят през живота със самочувствие. Много от тях стигат високи позиции и се надявам никога да не забравят откъде са тръгнали“, каза Наталия Киселова.

На откриването на новата академична година присъстваха председателят на Комисията по образование и наука в 51. НС проф. Андрей Чорбанов, ректорът на УНСС проф. Димитър Димитров и на Техническият университет в София проф. Георги Венков, председателят на Националния синдикат „Висше образование и наука“ към КНСБ проф. Лиляна Вълчева, генералният директор на БТА Кирил Вълчев, декани на факултети, преподаватели, студенти и др.

Пред журналисти ректорът проф. Георги Вълчев съобщи, че започва ремонт на сградата на Софийския университет. „Имаме изготвен цялостен проект за ремонт на покрива, който в момента се съгласува в Националния институт за недвижимо културно наследство. Обявяваме обществена поръчка за проектиране и осъществяване на цялостния ремонт“, каза проф. Вълчев. По думите му ще започне и поэтапно обновяване на останалите бази на висшето училище.

Кампания на Института за български език – БАН, и в. „Аз-буки“

Бюджетен или евтин

Мая ВЛАХОВА-АНГЕЛОВА*

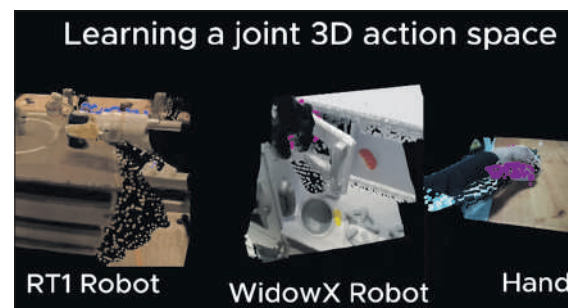
В последно време в сферата на обслужването и търговията все по-често се говори за т.нар. *бюджетно предложение*. Например: *Изгодно бюджетно предложение за седмичен или месечен наем*; *Бюджетно предложение за 15-и септември*; *Бюджетно предложение – голям четиристаен апартамент* и под. Какво всъщност се крие зад това словосъчетание?

Очевидно е, че прилагателното *бюджетен* е придобило друг смисъл освен основното си значение „който се отнася до бюджет“ в примери като: *бюджетно финансиране*, *бюджетни средства*, *бюджетна комисия*, *бюджетен дефицит* (Речник на българския език онлайн). Можем да твърдим, че в примери като *бюджетно предложение* се наблюдава употреба на прилагателното *бюджетен* със значение „евтин“ и в езиковата практика вече се е утвърдило новото значение на прилагателното *бюджетен* „който не изисква голям бюджет, т.е. евтин“. Примерите изобилстват не само в устната реч, но и в писмената, като при това прилагателното се съчетава с разнообразни съществителни: *бюджетно спално бельо*; *бюджетно планиране на покупките*; *оферти за бюджетно пътуване*; *бюджетно здравословно хранене*; *бюджетно обзавеждане*; *малко бюджетно студио*; *бюджетно пазаруване* и *готвене* и пр.

От новото значение на прилагателното се образува и съответното наречие: *Как да пътуваме бюджетно?*; *Как да планираш бюджетно лятната си почивка?*; *Как да се отопляваме ефективно и бюджетно?* Подобни употреби обаче са характерни само за разговорната реч.

Д-р Мая Влахова-Ангелова е доцент в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при Българската академия на науките.

Изследване на INSAIT в моя конференция за роботика

За първи път в историята на българската наука изследване, разработено в Института за компютърни науки, изкуствен интелект и технологии (INSAIT) към Софийския университет „Св. Климент Охридски“, е прието и ще бъде представено на Conference on Robot Learning 2025 (CoRL) – водеща световна конференция за роботика, която се провежда от 27 до 30 септември в Сеул, Южна Корея. Това съобщават от българската научна институция.

Разработката представя MotoVLA – нов подход, който позволява на роботите да се учат не само от данни, подготвени от инженери, но и да се самообучават от обикновени видеозаписи. Така например робот може да наблюдава как човек или друг робот мести предмети, и самостоятелно да изведе необходимите движения – подобно на дете, което често научава нови умения чрез наблюдение.

Резултатите показват, че този метод позволява на роботите да се справят по-добре с нови и непознати задачи, правейки ги по-интуитивни и приложими в реални ситуации.

Автори на изследването са изследователите от родния INSAIT Александър Спиридонов, д-р Ян-Нико Цех, Николай Николов, проф. Люк ван Гул и д-р Данда Пани Паудел. *Аз-буки*

Урок по свобода в Окръжния съд – Кюстендил

Северина ДИМИТРОВА

Вратите на Окръжния съд – Кюстендил, се отвориха за необичаен урок. В залата, където обикновено звучат пледоарии и присъди, този път млади хора чуваха как да защитят себе си и своите права в дигиталния свят.

Председателят на съда съдия Пенка Братанова посрещна ученици от Спортното училище „Васил Левски“ в града. Срещата бе част от проекта „Свободата да знаеш“, осъществяван съвместно с германската организация „Харта 22“. Темата е киберсигурността, социалните мрежи и опасностите, които дебнат зад профили без истински лица.

Учениците от VIII, IX и X клас, водени от учителите си Невина Къралиева и Гергана Колева, попълниха анкети и обсъдиха какво се случва с информацията им онлайн. Изводът, до който заедно стигнаха – щом нещо се е появило на чужд екран, то вече не е лично.

„Скриншотът е по-бърз от изтриването“, коментираха те, а съдия Братанова ги насърчи винаги да мислят, преди да споделят снимка или видео.

Съдията представи и наказателноправни последици от престъпления като клевета, обида, слеждане и принуда. Тя разказа случаи от практиката на съда, които силно впечатлиха младите посетители. Посланието ѝ беше ясно: „Не мълчете, ако получите неприлични предложения или закани. Потърсете веднага доверен възрастен – родител, учител, полиция. Не решавайте сами и не чакайте проблемът да изчезне“.

Чрез видео и обучителни материали учениците бяха поздравени и от Мария Димчева – юрист и правозащитник, създател на „Харта 22“. Организацията акцентира върху практични съвети: различни и често сменяни пароли, внимателно подбиране на онлайн приятелства, повече критичност към непознати по-кани.

Срещата завърши с усмивки и любопитство. Учениците облякоха тога и се снимаха като съдебен състав. Със съдействието на „Съдебна охрана“ те разгледаха помещенията за задържани – място, което обикновено остава скрито за външни очи.

„Не бях се замислял колко бързо една снимка може да попадне в чужди ръце. Сега вече знам, че е по-добре да не изпращам нищо, за което бих съжалявал после“, сподели десетокласник след срещата.

Проектът „Свободата да знаеш“ е част от Образователната програма на ВСС и МОН. Той върви ръка за ръка с инициативите „В страната на Справедливостта“ и „Да не се нападаме! Да си помагаме!“, които целят да изграждат сред учениците уважение към закона и нетърпимост към агресията.

Снимка Автосън

Срещата приковава вниманието на учениците

Проблем!? Твърде много отличници

В ППМГ „Нанчо Попович“ в Шумен стипендията за висок успех е ниска заради големия брой ученици, които я заслужават

Зина СОКОЛОВА

Математическа гимназия сме от 1972 г., а от 2016 г. с приемането на новия Просветен закон реализираме по пет паралелки всяка година със следните профили – математически, природни науки, биология и химия с английски, биология и химия с немски, математика, информатика и икономическо развитие. Интересът към гимназията е траен и устойчив“, казва директорката на Профилираната природо-математическа гимназия „Нанчо Попович“ в града Вилиола Любенова.

Отбелязва още, че резултатите на възпитаниците на училището са показателни през годините, като те са завоювали много медали на международни и национални състезания. Тази година двама зрелостници са отличени и с Национална диплома от МОН. Училището е с традиции в региона и

ако съдим по бала, с който се приемат учениците, е най-желаното в област Шумен.

В момента в гимназията се обучават малко над 800 ученици, разпределени в 31 паралелки от V до XII клас. Броят им е устойчив, като тази година дори има увеличаване с петима ученици.

В гимназията се работи по Националната програма „Ученически олимпиади и състезания“ за подготовка на участниците в различни надпревари. 238 ученици вземат участие в общинските кръгове на олимпиадите, като 38 достигат до национален кръг.

Обръщаме се към директорката и за коментар относно обсъжданите промени в Закона за предучилищното и училищното образование, с които се предлага след VII клас желаещите да останат в специализираните математически и природо-математически гимназии да го правят, без да кандидатстват отново.

„Точно това се дискутира в момента и не мога категорично да кажа как ще става изборът им къде да продължат да учат след завършен VII клас. Има предложения от Съюза на математиците да се провеждат допълнителни изпити, но всичко все още се обсъжда и още няма нищо категорично. Смятам, че би било добре учениците, които се приемат в

V клас, да продължават да учат при нас, без да държат изпит след VII клас за тази цел. Защото те след завършен седми клас кандидатстват на общо основание с всички останали ученици и понякога губят по точки от останалите в един недостатъчно специализиран изпит. Въпреки че нашите ученици, които кандидатстват, се приемат по първо желание и около 99% продължават в нашата гимназия. Тоест повечето остават при нас и затова няма нужда да полагат изпит“, казва Любенова относно предлаганите промени.

Сред основните предизвикателства в своята работа директорката посочва отношенията между педагозите и родителите. Когато тя и колегите ѝ срещат подкрепа от тяхна страна, прогрес има. Но когато не се работи в синхрон с родителите, трудно се върви напред. Става дума предимно за случаи на проблемно поведение на ученици. Идеята е, преди да се наложат санкции, да се работи за корекция на поведението. И с повечето родители се работи добре.

Общественият съвет също оказва съдействие при организирането на различни изяви и дейности в гимназията.

Другият проблем е този със стипендиите, който от години стои нерешен, подчертава директорката. В гимназията има много отличници – около 300 – 350 ученици. Но ръководството на училището не може да им даде по-висока стипендия за отличен успех от сегашните 35 лева. Докато в

други училища отличниците вземат много повече. Но там техният брой е много по-малък от тези в ППМГ „Нанчо Попович“, а сумите се разпределят на училище, а не на ученик.

„Въпреки че получаваме допълнителни средства за постигнати високи образователни резултати на държавните зрелостни изпити и НВО, пак не можем да си позволим да даваме по-висока стипендия от 35 лв., подчертава директорката, което според нея

ощетява децата, които полагат усилия и постигат високи резултати.

Тази година на държавните зрелостни изпити по български език и литература гимназията заема 26-о място в страната, което радва много целия екип. Резултатите и по профилираните предмети също са много над средните за страната. Отлични са и резултатите на 12 ученици с профил математика, които тази година се явяват на матура по предмета.

Шуменската природо-математическа гимназия работи на едноосменен режим от миналата година, като учениците учат от 8 до 14,30 ч. През миналата година е открит и STEM кабинет със съвременно оборудване. А ученици и учители влизат с желание в технологичното пространство, в което се провеждат интригуващи часове по различни предмети.

Снимка ППМГ – Шумен

Директорът Вилиола Любенова често има поводи за гордост

Добри новини за ректорите

От стр. 1

Като постоянна величина, процентът на това допълнително възнаграждение в общата сума на възнаграждението на ректорите всяка година намалява с увеличаване на минималната основна работна заплата за най-ниската академична длъжност, се посочва в мотивите за промяната. И още – това, от една страна, води до изоставане в темпа на нарастване на възнаграждението

на ректорите спрямо темпа на увеличението на доходите в страната. От друга страна, методиката в Наредба 23 от 2020 г. вече води до абсолютно намаление във възнаграждението на ректорите след първата година, което не следва да се допуска.

Новата разпоредба определя, че общият размер на допълнителното възнаграждение на ректорите се определя годишно въз основа на степента на постигане на

заложените в договора за управление междинни целеви стойности за изпълнение на политиката за развитие на висшето училище през предходната година и средното основно месечно възнаграждение за академичната длъжност „асистент“ в съответното висше училище в границата от 35, 105 и 210% от нея при съответно оценка 2,3 и 4. При годишна оценка 1 не се предвижда допълнително възнаграж-

дение. Разписани са и процентите при оценка със стойност след десетичната запетая.

Предложеният проект на акт не води до въздействие върху държавния бюджет, тъй като средствата за възнагражденията на ректорите са за сметка на бюджетите на висшите училища. Наредбата влиза в сила от месеца, следващ деня на нейното обнародване в „Държавен вестник“. АЗБУКИ

Снимка Олег Попов

Форум на МОН събра професионалисти и експерти в областта на ранното детско развитие

Ранното детско развитие на фокус

Нова специалност ще подготвя професионални бакалаври за сектора

Страница на Диляна КОЧЕВА

Около нуждата от въвеждането на нова специалност – „Учене и грижи в ранна детска възраст“ се обединиха участниците в Националната конференция „Водим бъдещето за ръка“ в София. Тя е организирана от Министерството на образованието и науката и събра близо 200 професионалисти, експерти и специалисти в областта на ранното детско развитие – учени, представители на работодателските и неправителствените организации, директори на детски градини, ясли, медицински сестри и учители.

Целта на събитието е да иницира максимално широк диалог с всички заинтересовани страни за бъдещата подготовка на специалисти по ранно детско развитие на фона на нарастващия недостиг на медицински кадри и специалисти в яслите и детските градини.

„Инвестициите в ранна детска грижа са с най-голяма възвращаемост. МОН прави много в тази посока, но имаме още какво да направим“, посочи в изказването си на форума министърът на образованието и науката Красимир Вълчев.

Той припомни, че сред мерките, които са предприети, са и промените в Закона за предучилищното и училищното образование.

„Разработили сме и стандарти за ранно детско развитие. Ще ги публикуваме другата седмица и ще имаме три месеца да ги обсъждаме“, съобщи просветният министър.

Красимир Вълчев обърна внимание и на друг проблем – предизвикателствата пред достъпа до яслени групи. По думите му в големите градове има недостиг на места, а навсякъде другаде – недостиг на медицински специалисти. А дефицитът на специалисти се задълбочава с всяка изминала година.

„Преди 10 години предвидихме, че ще има недостиг на учители. Взехме мерки и днес

нямаме този проблем. Имаме желаещи да учат предучилищна педагогика, но не и за медицинска сестра“, отбеляза министърът.

По думите му МОН е взело мерки в тази посока, като е включило специалността „Медицинска сестра“ сред защитените.

Министърът заяви категорично, че грижата за децата от 0 до 3 години трябва да бъде поверена само и единствено на медицински специалисти и че самостоятелната ясла, като учреждение, не трябва да бъде закрыта.

Той коментира и актуалната тема за обхвата на деца в предучилищна подготовка до 4-годишна възраст. „Не мислим да обсъждаме да намалим възрастта. Но можем да се похвалим, че резултатите от Механизма за обхват към момента са много големи. Обхванати сме около 93% от децата. Имайте предвид, че в ГРАО фигурират много деца, които се водят, че живеят в България, но всъщност са с родителите си в чужбина“, посочи той.

Министър Вълчев отбеляза и друг много важен момент в предложените промени в ЗПУО – че преди постъпването в I клас децата трябва да положат изпит по български език и ако не го владеят, да се подготвят една година, за да го научат.

„Уроците от детските години са ни оформили като личности“, заяви в изказването си зам.-министърът на образованието Наталия Михалеvsка. Тя отвори ключовите моменти и промените, които МОН иска да направи в посока на ранното детско развитие.

Първият е въвеждането на холистичния или интегралния подход. „Ще поставим фокуса върху децата от 0 до 7 години“, каза тя. По думите ѝ вече е време да се акцентира върху социално уязвимите групи и да се разработи механизъм за мониторинг, оценка и въвеждане на рамки и индикатори за качествено образование.

Зам.-министър Михалеvsка обърна внимание и на нуждата от по-добра координация меж-

ду МОН и министерствата на здравеопазването и на труда и социалната политика в посока на детското ранно развитие.

„Яслите са толкова важни за ранното възпитание и обучение на децата, колкото и детските градини. Ще осигурим още възможности за подготовка на повече медицински сестри“, каза още Михалеvsка.

От своя страна, зам.-министърът на здравеопазването Добромира Карева обясни, че МЗ отчита необходимостта от осигуряването на повече медицински сестри за детските градини и ясли. „С въвеждането на новата специалност „Учене и грижи в ранна детска възраст“ в университетите ще отговорим на тази нужда“, посочи тя.

Цялостната концепция за новата специалност бе представена от директора на Института по образование проф. Галин Цокков.

„Идеята е тя да бъде в професионално направление 7.5 „Здравни грижи“, а придобитата квалификация, която ще получат завършващите, да е „Специалист по ранно учене и грижи в детските ясли“, каза той.

По думите на проф. Цокков новата специалност може да се развие в университетите, които имат медицински или педагогически факултет или акредитация в професионално направление „Здравни грижи“, като Софийския университет, Бургаския държавен университет, Русенския и Югозападния университет.

„Също така могат да се създадат съвместни програми по тази специалност“, заяви той и даде за пример Пловдивския университет и Медицинския университет в града или Великотърновския университет и МУ – Плевен.

Идеята е новата специалност да се изучава 6 семестъра (3 години обучение), като завършилите ще придобият ОКС „професионален бакалавър“. Лекциите ще бъдат общо 495 часа, а упражненията – 525.

„Най-важното е, че обучението ще приключва с реален стаж на място“, отбеляза проф. Цокков.

Блиц

Калина Иванова, директор на 79. ДГ „Слънчице“ – София, за кадрите в ясли и градини

Въпросът за персонала, или по-точно за липсата му в детските ясли и градини е наистина наболял. Вече няколко години се обсъждат различни варианти за промяна. Това не е случайно! Светът се развива с изключителна скорост. Науката, технологиите и медицината поставят обществото пред нови предизвикателства, а децата, които се раждат днес, носят различен потенциал и имат нови потребности от грижа, образование и възпитание.

По темата разговаряме с Калина Иванова – директор на 79. ДГ „Слънчице“ в София. Можем смело да кажем, че там проблемът с липсата на медицински персонал е преодолян. Разполагат с медицински кадри в трудоспособна възраст, с което малко детски градини, особено в големите градове, могат да се похвалят.

– По какъв начин един специалист по ранно учене и грижи в детски ясли и яслени групи в детските градини би бил полезен в детската градина?

– Проблемът с кадрите в яслите и яслените групи изпъкна особено ясно, когато се засили недостигът на медицински сестри в трудоспособна възраст, готови да упражняват професията си в тази сфера. Тогава обществото като че ли осъзна, че не става дума просто за „глеждане на деца“, а за изключително важен процес, който полага основите на личността. Ако направим аналогия с построяването на сграда – всички знаем, че най-важно за устойчивостта ѝ е основата. Така е и при човешката личност – в първите три години се изграждат фундаментални умения: двигателни, речеви, когнитивни, емоционални. Некомпетентната намеса може не просто да бъде безполезна, а да нанесе щети, които да съпътстват индивида през целия му живот.

– Оттук идва и въпросът за кадрите. Какви хора са нужни?

– Нужни са хора, които притежават не само знания по отношение на физическото развитие и здравето, но и педагогическа компетентност за стимулиране на психическото и емоционалното израстване на детето.

– Всичко това може ли да се случи чрез въвеждането на новата специалност „Учене и грижи в ранна детска възраст“ в университетите?

– Дали това ще стане чрез въвеждането на новата специалност, или чрез осъвременяване на вече съществуващите програми за медицински сестри и педагози, може да покаже задълбочен анализ, основан на съвременните научни изследвания и реалния практически опит. Решението не бива да се търси в противопоставянето на гилдиите, а в намирането на пресечни точки. Ако фокусът бъде изместен от професионалното его към истинския приоритет – здравето, спокойни и пълноценни деца, тогава ще намерим и най-правилния модел.

– А на какво се дължи недостигът на персонал?

– Основната причина за недостига на персонал са ниските възнаграждения. Въпреки че през последните години заплатите на учителите и медицинските специалисти в системата се увеличиха, в условията на днешната икономическа реалност те често остават недостатъчни. Дори професионалисти, за които тази работа е истинско призвание, понякога избират друга сфера, която им гарантира по-добър стандарт на живот.

В неформално сравнение, когато чуеш как IT специалисти споделят, че възнаграждения от 15 – 20 хиляди лева не са им достатъчни, неминуемо си задаваш въпроса – колко тогава струва отговорността за живота, развитието и сигурността на десетки деца всеки ден? Защото няма по-голяма отговорност от това да се грижиш и възпитаващ бъдещето. А качеството, независимо за какво става дума, винаги струва повече.

Втората голяма причина е свързана с обществените нагласи и натиска към системата. В последните години изискванията към учители, медицински сестри и помощник-възпитатели стават все по-многообразни и често разнородни. Възниква въпросът – на чии критерии да отговаря работата на детската градина? Родители, институции, общество – всяка страна има свои очаквания, които не винаги съвпадат. Допълнителна трудност създава и фактът, че немалко нормативни актове не си кореспондират и хората в системата често са поставени в ситуация, в която, каквото и да предприемат, винаги нарушават нещо.

Въпреки тях в нашата детска градина успяваме да задържим и мотивираме хора благодарение на сплотен екип, ясни правила на работа и атмосфера на подкрепа. Но за системно решение е нужно повече – достойно заплащане и по-добро регулиране на отговорностите, така че професията да бъде отново привлекателна и избирана от млади хора.

– Нужен ли е единен нормативен документ?

– Да, нужен е Закон за родителството, в който правата и задълженията на всички страни да бъдат регламентирани по прозрачен начин. В момента те са разпръснати в различни актове, което често създава объркване и напрежение.

Милена и Паола, които ще учат децата да станат мислещи хора

За първите си дни в школото в с. Говедарци разказват две млади учителки, които вярват, че авторитетът се постига с постоянство и взаимно уважение

Петя НИКОЛОВА

Основно училище „Димчо Дебелянов“ в самоковското село Говедарци тази година посреща трима млади педагогически специалисти. Освен това има и нов директор. Елена Бързанова печели конкурса и поема управлението с ентузиазъм, който предава и на екипа си. Част от него вече са Милена Ковачка и Паола Даскалова – на 24 и на 26 години. Красивите момичета ще преподават по математика и физика и по БЕЛ. Само преди дни са чули първия звънец като учители и са срещнали погледите на първите си ученици. Все още са развълнувани и притеснени. И макар да се изненадват от предложението на „Аз-буки“ да ги представи, приемат с благодарност. Всяко начало е трудно.

„Млади са, амбициозни са и затова ги избрах и им се доверих. Сега са на методически съвещания с експертите от РУО, а след това обезателно ще им назнача наставници“, казва директорката. И изразява надеждата си, че ще се справят и ще се задържат. Защото един от основните проблеми не само на нашето, но и на образованието в света е привличането на младите към учителската професия и след това – задържането им в системата.

Изнесените данни в глобалния доклад на ЮНЕСКО от 2024 г. показват, че за да осигури качествено образование за всички деца до 2030 г., на света са му нужни 45 млн. нови учители. У нас, в началото на всяка учебна година, обикновено има между 500 и 1000 незаети учителски позиции, като недостигът засяга особено преподавателите по математика, природни науки, физика, химия и информационни технологии.

Затова Милена и Паола са важни. Те са избрали да бъдат учители. При това – в малко населено място и в малко училище. При все че Говедарци е привлекателна туристическа дестинация в подножието на Рила планина и в близост до Самоков, изборът на двете момичета буди интерес. Как се чувстват, какви са очакванията им за професията и защо избират малкото училище? „Аз-буки“ представя Милена Ковачка – учител по математика и физика, и Паола Даскалова – учител по БЕЛ.

„Животът ме доведе в Говедарци и тук живея. Имам сантимент и към училището, тъй като майка ми е учила в него и често ми е разказвала колко хубави ученически години е имала“, разказва Милена.

Едва на 24 години, тя вече има свое семейство и титла „инженер“. Завършила е Техническия университет в София, а в момента продължава с магистърска програма „Педагогика на обучението по математика, физика и информатика“. За разлика от Паола, която е родена в Тополовград, Милена е от Самоков и завършва средното си образование в Професионалната техническа гимназия „Никола Й.

Снимки: Личен архив

Милена Ковачка

Паола Даскалова

Вапцаров“ в града.

„Винаги ми е било приятно да общувам с деца и да ги уча на нови неща. Това беше и причината да избира магистърската програма, с която продължих обучението си – за да имам възможност да бъда преподавател“, споделя Ковачка.

Убедена, че професията е трудна, ако ти липсва желание, тя се надява, че все повече млади хора избират учителството и като сигурност за бъдещето си, но и като лична кауза.

„Определено се вълнувах и притеснявах не само в първите дни, но и сега. Всяка среща с децата е вълнуваща и зареждаща, защото учителството е ново предизвикателство. Преподавам на ученици от V до VII клас. В началото бяха по-резервирани, но се отпуснаха и ме приеха. Те са доста добре възпитани и осъзнати. Не мисля, че ще ми бъде трудно с тях, защото вече поставих ясни граници и те разбират, че когато трябва да бъдем сериозни и да решаваме задачи, работим целеустремено“, разказва младата учителка.

Само две години по-голяма, Паола пристига в Говедарци, след като завършва „Българска филология“ в Пловдивския университет. Твърди, че винаги е имала интерес към литературата и езика и когато разбира, че може да започне работа в ОУ „Димчо Дебелянов“, не се колебае.

„За училището в Говедарци разбрах случайно, но веднага реших да опитам. Хареса ми идеята да работя в по-малко училище, където връзката с децата е по-топла и истинска. Всъщност решението ми да избира да уча „Българска филология“ и впоследствие – учителската професия, не беше случайно. Вървя по стъпките на баба ми, на която съм кръстена и която също е била учител по БЕЛ. Тя ме вдъхновява и ми дава сила да продължа напред“, обяснява Паола.

Даскалова, която само преди дни

склучва граждански брак и затова в регистъра на училището още присъства с бащината си фамилия Панова, преподава на учениците от V, VI и VII клас и ще се стреми да бъде едновременно учител и възпитател.

„За мен е важно учениците не просто да усвояват знания, а да се научат да бъдат добри и мислещи хора, които виждат в знанието висша ценност и основа за своето развитие. Това е смисълът на учителската професия според мен – да възпитаваши, а не само да обучаваши“, казва тя.

Докато първите дни и тя, както и Милена, изпитва притеснение и съмнение дали децата ще я приемат, сега придобива все повече самочувствие. Надява се, че ще изградят добра връзка и че авторитетът се постига с постоянство и уважение.

„В часовете ми е важно да има диалог, да провокирам мисленето им и да ги карам да се чувстват ценени“, разкрива Паола.

И двете момичета харесват училището в Говедарци. Твърдят, че са посрещнати с отворени обятия и от директора, и от екипа. За Паола Даскалова атмосферата е била топла и приятелска, а колегите и директор Бързанова са я приели много добре. Милена Ковачка изразява подобно усещане: „Изключително топло ме посрещнаха. Колегите са много отзивчиви и готови да помагат. Директорът винаги е насреща, а атмосферата е такава, сякаш съм част от екипа отдавна“.

Според Ковачка училището в Говедарци е прекрасно. „По нищо не отстъпва на други училища. Изключително приветлива и слънчева среда. Подредено и добре структурирано, в което са вложени много средства и труд. Атмосферата е спокойна и създава усещане за сплотен екип и организираност“, твърди тя.

Можем да вярваме на Милена, защото „Аз-буки“ вече е разказвал за настоящата директорка Елена Бързанова като учителката по география от Говедарци, която успява успешно да мотивира учениците си да се явяват на конкурси и да печелят призови места. А това означава, че е работила в атмосфера, позволяваща ѝ да се почувства стабилна в преподавателските си умения. Тогава, през 2022 г., Бързанова споделя убеждението си, че за да могат да повишават мотивацията на учениците, учителите трябва да се чувстват удовлетворени от онова, което правят, и че децата уважават онези, които са уверени в себе си и в своите действия. „Смятам, че учителската професия не се придобива с дипломи. Трябва да я носиш в сърцето си“, казва настоящият директор на основното училище в Говедарци.

Освен Милена Ковачка и Паола Даскалова, Бързанова посреща тази учебна година още един млад специалист – Лилия Стойнева, учител в начален етап (ГЦОУД).

Очевидно в самоковското село децата се обучават от отдадени педагози. Не само настоящата директорка, но и нейните последователи носят у себе си идеята за отдадеността.

„Учителската професия е предизвикателство, в което трябва да се впуснеш с пълно сърце. Но когато видиш, че учениците са разбрали предадения материал и са го усвоили, това е безценно“, споделя преподавателката по математика и физика Милена Ковачка.

„Като цяло, вярвам, че учителската професия е предизвикателство, но и голяма възможност. За мен тя е шанс не само да преподавам, а и да се уча – от учениците и от колегите. Най-важното, което искам да предам на децата, е да бъдат добри, да мислят самостоятелно и да поставят знанието в челните

позиции на своите приоритети“, казва Паола Даскалова.

И все пак, твърде са млади, за да допуснем, че животът им ще преминава единствено в класните стаи. Затова ги попитахме и за другите им занимания, за развлеченията и начините да се забавляват.

Паола разкри, че обича да пътува, да чете и да бъде сред природата, но напоследък не ѝ остава много време за това. Милена споделя удоволствието от излетите в планината и пътуванията, но отделя от свободното си време задължително за семейството и приятелите.

В началото на учителската си кариера двете момичета все още не са открили своя формула за успешно преодоляване на препятствията в училище. Милена казва, че ще се учи и ще експериментира с различни подходи, но вярва, че най-важното е да има ясни правила и уважение в двете посоки. Ще предостави на своите ученици не само знанията си по математика, но се надява да попият и от другите ѝ качества.

„Упоритост, желание за развитие, логично и рационално мислене. Но също така – човечност, емпатия и готовност да помагаш на другите“, изброява младата учителка.

Заедно с Паола очакват с интерес да се запознаят с други млади колеги. Отворени за нови контакти и обмяна на опит, и двете вярват, че запознанствата в професията ще им бъдат полезни занапред.

Такива са двете млади учителки от ОУ „Димчо Дебелянов“ в село Говедарци. На снимките от първия учебен ден, облечени в униформи като децата, трудно можем да ги различим. Пожелаваме им да реализират желанието си да градят мислещи хора, а да постигнат онази удовлетвореност от професията, която според техния директор Елена Бързанова, е необходимо условие за успех.

В този брой „Аз-буки“ разказва за Виктория Петрова. Тя е училищен психолог в 131. иновативно средно училище „Климент Тимирязев“ в София. Виктория е от тези хора, които наистина обичат това, което правят и това си личи във всяка нейна дума и всяко действие. Тя може с часове да говори за учениците и всички интересни съвместни инициативи, които реализират сега и за тези, които планират в бъдеще. Отнася се изключително сериозно към професията си и истински вярва, че човек се формира в клас.

Снимки: Личен архив

След всеки успех винаги има и награда за усилията

Ученическият парламент към училището инициира различни събития

Диляна КОЧЕВА

Основната ми цел като училищен психолог е да работя с учениците, за да разгърнат потенциала си и да израстват като пълноценни и хармонични личности“, споделя пред „Аз-буки“ Виктория Петрова. Тя работи като училищен психолог от близо пет години в столичното 131. СУ „Климент Тимирязев“.

„Работя като психолог от много години. Кариерата ми обаче не започна в училищна среда, а в корпоративната сфера. Практикувах професията на различни места и натрупах много опит в различни области. И всичко това до деня, в който осъзнах, че трябва да направя нещо по-смислено в живота си“, споделя моята събеседничка. Така Виктория решава да стане училищен психолог и да работи с ученици.

Още в началото на разговора ни тя прави много важно уточнение – училищният психолог не работи само с ученици със специални образователни потребности, но и оказва обща подкрепа на всички ученици в училището.

„В образователната ни система битова голяма заблуда, че училищният психолог оказва само допълнителна подкрепа на децата със специални образователни потребности. В Наредбата ясно е разписано, че нашите задължения включват и обща подкрепа, която осигуряваме на всички ученици“, обяснява тя. На мнение е, че част от работата ѝ е не само с децата, но и с техните родители, които също се нуждаят от подкрепа.

„На учениците предоставяме поле за изява, където сами да разберат в кое са добри и в кое не. Показваме им различни алтернативни дейности в учебните часове и в извънкласните дейности. Те могат ползотворно да улятняват свободното си време и да правят това, в което са най-добри. По този начин вероятността да попаднат в рискова среда, е по-малка“, споделя Виктория. Тя много добре познава всичките ученици. Познава ги, защото често влиза в часовете и наблюдава тяхното поведение. Децата я възприемат като приятел, чувстват я близка и всички я наричат „Вики“, а не „г-жа Петрова“. Обяснява ми, че дори е сигурна, че повечето от тях не знаят фамилията ѝ, но няма ученик, който да не я поздрави в коридора или извън сградата.

„Работата на училищния психолог е да открие къде са силните и слабите страни на всеки ученик, и да му помогне да работи върху тях“, отбелязва моята събеседничка. В практиката си много се гордее с младежи, на които е успяла да помогне и да им покаже

Родителите имат нужда от подкрепа за предизвикателствата пред семействата

„За мен най-големият проблем на образователната ни система е, че не съумяваме да подготвим родителите за предизвикателствата, през които преминават с децата си в различните възрастови периоди – постъпване в I клас, V клас, VIII клас и т.н.“, споделя Виктория Петрова. Какво означава това?

Виктория Петрова

„Например родител на първокласник няма представа какви предизвикателства може да има с детето си в тази възраст. Тук идва ролята на нас, като специалисти, да образовваме родителите по тези теми. Така се роди идеята за проекта „Училище за родители“, който провеждаме в училището заедно с директорката Таня Монева. Инициативата ни се радва на голям интерес и имаме удоволствието да работим с много мотивирани родители“, казва училищният психолог.

Отбелязва, че има родители, които са на мнение, че децата им нямат проблеми и нямат нужда от подобни срещи. И затова според Виктория Петрова е важно законодателят много добре да прецизира инструментите, които дава на специалистите в училище, с които биха могли да мотивират такива родители.

„Към момента наличните инструменти, с които разполагаме, не работят и срещаме затруднения в процеса на работа. Нужни са промени“, категорична е тя.

в коя посока да насочат времето и енергията си. Такъв е примерът с ученик, на когото екипът помага да открие таланта си към фотографията, и днес той се реализира изключително успешно в тази сфера. Истински се гордее с него, защото неговите снимки днес красят летището в София.

Особено внимание обръща на децата, които са с проблемно поведение. Те са най-податливи да тръгнат в грешна посока, точно затова за тях се разработва план за подкрепа. В него се включват различни дейности, като според Виктория голяма част от тях трябва да бъдат насочени в полза на училището. Какво има предвид – събиране на листата в училищния двор, подреждане на книги в библиотеката, поливане на цветя, проверка на баджове рано сутрин

заедно с дежурния учител и много други. „Целта е да увлечем тези деца в училищния живот и те да се усетят полезни и част от общността“, казва психологът.

Тук възниква въпросът по какъв начин дете с проблемно поведение в една от най-трудните възрасти – тийнейджърската, се съгласява да извършва такива дейности. Отговорът, който получавам, наистина ме изненадва: „Ученикът участва в избора на дейности. И при положение че сам е направил своя избор, той носи отговорността да я изпълни“.

Виктория обръща внимание на още един аспект от своята практика – децата обичат да избират дейности, чийто резултат бързо се вижда.

Тя е и ментор на Ученическия

парламент към училището. Спомня си, че започвайки работа в 131. СУ, това е сред първите ѝ отговорности – да мотивира младежи да се включат в парламента.

Първата им съвместна инициатива е организирането на коледен благотворителен базар. Със събраните от него средства решават да помогнат на ученици, които по време на пандемията нямат необходимите пособия и техника за провеждането на обучение от разстояние.

„Запретнахме ръкави и изработихме различни сувенири с подкрепата на всички колеги в училище. Но така се случи, че започна втората вълна на ковид и отново затвориха всичко“, спомня си тя. Така се оказват с много готова продукция, която, за съжаление, няма къде да продадат. Но независимо от трудностите Виктория не се отказва и започва да търси различни варианти за продажба на сувенирите. Тук на помощ отново идва професионалният опит, който има, и решава да се свърже с няколко големи корпорации, на които да предложи сувенирите на учениците.

„Всяка голяма компания подготвя подаръци за служителите си за Коледа. Така ми хрумна да им предложа да купят нашата продукция, и те се съгласиха“, казва психологът. По идея на учениците част от сувенирите се предлагат и на фейсбук страницата на училището. Така с общи усилия успяват да реализират своята идея, като продават всички сувенири и съберат пари, с които да закупят лаптоп и учебни пособия за своите съученици.

„Идеята на Ученическия парламент още от първия му ден е да изграждаме съвременни лидери за нашето общество. Не се събираме само да си говорим общи приказки, а за да развиваме заедно лидерските си умения“, разказва тя. По думите ѝ най-хубаво е да наблюдава тяхното развитие през годините и да става пряк свидетел на промяната им – израстването им от деца в мислещи личностни с ясна визия за живота.

„Днес Ученическият парламент функционира самостоятел-

но, моята роля по-скоро вече е само допълваща – помагам при нужда“, обяснява Виктория.

Младежите в парламента се обединяват около още една интересна идея. Сами стигат до извода, че сред основните им функции би трябвало да бъде популяризирането на училището. Така решават да направят собствена маркетингова кампания. Разработват стъпка по стъпка план как да направят 131. СУ по-разпознаваемо – първо на територията на район „Младост“ и след това в цяла София. Така започват да заснемат видеа в YouTube с интересни гости под името „Кои сме ние“. Техни събеседници са бивши и настоящи учители и ученици, обществени личности със значими каузи и популярни лица от малкия екран и социалните мрежи.

С голям ентузиазъм се включват в различни благотворителни инициативи и кампании. Сред тях е „Ангелска елха“ в помощ на деца на хора, лишени от свобода, организирана от храма „Рождество Христово“ в „Младост“.

По традиция всяка година Училищният парламент организира провеждането на Деня на училищното самоуправление. Учениците сами избират в чии обувки искат да влязат, като подават заявления за съответната длъжност.

„Знаете ли за коя позиция има най-много кандидати и за коя най-малко – пита ме Виктория. И отговаря: – Най-много са за хигиенист и най-малко за директор.“ Психологът обяснява тази тенденция отново много простичко – позицията на директора е абстрактна. Той прави много неща, но резултатът от работата му не се вижда веднага. Докато при работата на хигиениста резултатът се вижда бързо – трябва да се изхвърлят кошчетата от всяка класна стая и след 30 минути всички те са празни. „Обикновено за позицията на хигиенист кандидатстват ученици, които в даден период са имали план за подкрепа. Те вече са усетили колко мотивиращо е да можеш да видиш плода на труда си“, обобщава Петрова.

През лятото на 2025 г. дванадесетокласникът Любомир Колев завоюва първия медал за България на Международната олимпиада по история. Форумът се провежда през юли във френската столица Париж, като възпитаникът на Средно училище „Петко Рачов Славейков“ в Кърджали грабва сребърен медал в дисциплината „Историческа симулация на историческа конференция“.

Олимпиадата се организира от International Academic Competitions. Организацията е със седалище в САЩ, но има свои представители в Азия, Европа и Австралия. Това е първо участие на страната ни в престижния форум, който се провежда от 2015 г.

Любомир разказва пред „Азбуки“ как се класира за олимпиадата и как преминава участието в нея, как се заражда интересът му към историята и по какъв начин иска да се развива, след като завърши училище.

Стела МАРИНОВА

Първият досег на Любомир Колев с историята е още когато е на 4 години. Тогава баба му Снежи редовно му купува фигурки на National Geographic с древноегипетски богове, върху които е написана достъпна за деца история. „Обичах да ми четат информацията, беше ми много интересно. От малък явно съм се запалил. Бях и любопитно дете“, разказва с усмивка младежът.

Историята се откроява ясно като сфера на бъдещите му интереси в IX клас. Роля за това има бившият му класен ръководител Галина Стефанова, която е историк. „Започнах да се занимавам и с извънкласни дейности в тази област, да провеждам изследвания по различни теми“, обяснява зрелостникът.

Във фокуса на проучванията, които прави, е историята на XX век. „Колкото повече порастах, толкова повече се отдалечавах от античната история и се насочвах към най-новата история – разказва Любомир. – За мен са интересни Първата и Втората световна война, политическите борби, които се случват в периода, влиянието на идеологията и пропагандата върху хората. Научавах за човешката психология, за начина, по който живеем дори и днес, защото животът ни в момента е пряко следствие от случилото се през XX век, особено след края на Втората световна война.“

Когато прави изследвания, използва източници от различен характер, като винаги следи за тяхната достоверност и се стреми авторите да бъдат хора с научна степен. Използва и чуждестранна литература, когато изследването позволява.

„Когато направя компилация от различни източници, за да може изследването да бъде възможно по-всеобхватно, знам, че съм свършил добра работа. Преди да имам солидно количество източници, върху които мога да направя изводи, не приемам работата си за завършена“, категоричен е ученикът.

От началото на X клас Любомир членува и в школа „Историка“, чийто ръководител е учителят му по история Димитър Димов. За младежа това е мястото, където може да обменя идеи с други хора, за които историята е не само учебник, а и чувство.

„Средата, която школата пре-

Когато историята е страст

Сребърният медалист от Международната олимпиада Любомир Колев иска да проправи път и за следващи участници от България

Снимка: Личен архив

Димитър Димов и Любомир Колев след награждаването в Париж

Димитър Димов, учител по история:

„Развам се, че Любомир успя да намери баланса като представител на Белгия по време на историческата симулация в рамките на Международната олимпиада по история. Той знае много добре историческите факти, но тук се изискваше по-различна подготовка. В нашата образователна система нямаме подобен формат“, казва учителят по история Димитър Димов.

Преподавателят обаче има намерение да използва историческата симулация в час. „С Любо си говорихме той да подготви учениците, които са избрали профил „История и цивилизация“, и да пресъздадем това, което направил по време на олимпиадата. Искам да приложим този модел“, споделя учителят.

Димов иска да приложи и модела на исторически дебат от Международната олимпиада. Идеята е учениците да защитават две различни гледни точки по дадена тема от историята, като използват ясна формулировка, фактология и говорят на английски. Те трябва да се абстрахират от знанието, което имаме към момента за нейното развитие.

Обмисля да използва и още един модел от олимпиадата. Вместо само ученикът да прави реферат и учителят да го оценява, младежите да представят и да защитават научния си труд.

„Можем да използваме историческия дебат, историческа симулация и защитата на реферат при по-напредналите ученици. За мен бе удовлетворение да мога да бъда първият български учител на международна олимпиада по история и да мога да науча повече за новите методи. Сребърният медал беше черешката на тортата“, казва още Димов.

доставя, подпомага развитието ни. Господин Димов е като енциклопедия и от него човек може да научи много. Разсъжденията му, моделът му на мислене, който ни кара и да прилагаме, са много специфични. Това също много помага, когато трябва да правя нещо, особено ако е извън учебниците“, обяснява събеседникът ми.

В X клас младежът започва по-активното участие в национални състезания и конкурси, свързани с историческата материя. „Това е моя голяма страст. Участието в тези форуми ти дава възможност не само да излезеш от написаното в учебниците, но и да направиш свое проучване“, споделя още Любо.

Най-голямото му постижение е сребърният медал от Междуна-

родната олимпиада по история в Париж. „Този медал не е само за моята биография. За мен този успех е по-ценен, защото олицетворява принос към българската ученическа академична история. Това е първо участие на България и първи медал за страната ни на международен исторически форум под този формат и съм изключително горд, че успях да допринеса“, гордо заявява Любомир.

Докато за участието на страната ни в други международни форуми и подбора на българските отбори има ясни привила, за историята все още не е изграден подобен механизъм. Любомир сам проявява инициатива да се запознае с формата на Международната олимпиада по история и да проучи какъв е пътът,

по който се кандидатства. Затова и се надява да подпомогне цялата историческа общност в България и да успее да проправи по-лесен път за следващите представители на страната ни.

„След като се завърнах с медала, си поставих за цел да обсъдим с Министерството на образованието и науката има ли начин моят пример да се превърне в национален механизъм, по който ученици могат да се избират за участие на Международната олимпиада по история, както и да се въведе национален кръг на олимпиадата по история в XI клас“, заявява медалистът.

Обяснява, че има два начина, по които ученик може да се класира. Единият е да направи специално подготвен за олимпиадата тест и при покриването на определен брой точки да получи право на участие. Вторият вариант е свързан с онлайн участие в дъщерно състезание в региона на Европа и Близкия изток на организацията, която провежда олимпиадата. Медалистът се спира на този и в конкуренция с десетки ученици печели първо място, което му дава възможност да участва на престижния форум в Париж. За да може да замине, Любомир е подкрепен със средства от СУ „Петко Рачов Славейков“ и Община Кърджали.

На олимпиадата участниците могат да се състезават в различни дисциплини, като всеки сам избира в колко от тях да покаже знания и умения. Сребърният медал в дисциплината „Историческа симулация на историческа конференция“ Любомир печели с темата „Парижката мирна конференция 1919 г.“.

Форматът на дисциплината е любопитен. Участниците трябва да се превъплътят в представител на определена държава, избрана на случаен принцип. На българския ученик се пада Белгия.

„Успях да се представя на ниво. Трябваше да формулирам предложения, които да се гласуват от представителите на другите държави. Състезателите, чиито предложения се приемат, получаваха допълнителен кредит към цялостния си принос за изказванията по време на симулацията“, разказва Любомир.

Подчертава, че участниците трябва да познават задълбочено историята. „Идеята не е да познаваш само големите събития, а и битовата история на хората от края на Първата световна война. Трябва да можеш да си отговориш какво искат да се случат хората и какво искат правителствата, защото невинати интересите им съвпадат. На база на знанията ти и чрез уменията ти на дипломат да можеш да представиш за гласуване проект, който да бъде по нравите на възможното по-голяма част от държавите, за да мине гласуването и да се осъществи процесът на симулацията“, обяснява за състезанието зрелостникът.

Преди симулацията разполага със седмица за подготовка. За отличното му представяне на нея влияние оказва и задълбочената му предварителна подготовка за олимпиадата. Два месеца в продължение на часове изучава западната история, историята на Азия и Африка, на Южна и Северна Америка.

За него този модел е интересен

и остава впечатлен от начина, по който се реализира. Любомир поема водачеството на група държави – Съединените щати, Франция и Великобритания, като в този случай Белгия е балансираща точка между консервативните възгледи на Великобритания и Франция и тези на Съединените американски щати. „Успях да изградя позиция, която се прие, и затова ме оцениха толкова високо“, казва той.

Предварително подготвя и въстпителна реч. Интересното е, че ученикът я принтира на лист, върху който прилага тогавашния герб на Белгия. За целта проучва как е изглеждал той през 1919 г. Отзад на листа се подписва като пълномощен представител, а учителят му по история и ръководител Димитър Димов – в ролята на краля на Белгия. Председателстващият конференцията и член на журито се впечатлява от индивидуалния отпечатък, който българският представител оставя. Това също допринася за добрата му оценка.

Другият му любим предмет в училище е литературата, за която смята, че се преплита по чудесен начин с историята. „Литературата откроява съдбата на малкия човек, това, което не можем да видим през страниците на историята, защото сме свикнали да говорим за големи събития. Историята пък е този час в училище, който ни дава по-обширен поглед върху големите събития. Те се допълват по прекрасен начин“, отбелязва Любомир.

Добавя, че му е интересно, когато прочете историческите факти за даден период, да се върне и да се запознае и с литература, която се развива по това време.

Категоричен е, че втората му задължителна матура ще бъде по история. А за бъдещата си специалност се колебае между „История“ и „Международни отношения“.

„Историята е моя голяма страст, която се стремя да развивам и да подобрявам всеки ден. Чувствам я като част от призванието си. Сигурен съм, че някой ден ще завърша история – въпросът е дали ще бъде като първо, или като второ висше образование“, уточнява медалистът.

Споделя, че една от любимите характеристики на българската история, особено на Възраждането, и съответно и на социологическия профил на българина е, че той е милее за образованието.

„Учителите са били на висота, която не е достижима от никоя друга професия по онова време. Като човек, който познава българската история на добро ниво за възрастта си, няма как да не съм се замислял да преподавам история. Възможността да можеш да подготвиш бъдещи поколения да мислят критично, да се справят с поставените му въпроси, да има обща култура за историята, за мен винаги е била идея, която може и да се осъществи в бъдеще“, споделя Любомир.

За финал благодари на семейството си и на целия колектив на своето училище за подкрепата, която винаги му оказват. „Всеки учител, който ми е преподавал, е оставил нещо у мен, което се проявява и ще продължава да се проявява“, споделя Любомир.

13 отличници във випуск 2025 на Факултета по дентална медицина към МУ – София

Снимка Олег Попов

188 absolventi от випуск 2025 на Факултета по дентална медицина към Медицинския университет – София, получиха своите дипломи. 112 от тях завършват обучението си на български език, а 76 – на английски език. С отличен успех завършват 13 лекари по дентална медицина. Absolventите положили Хипократовата клетва на тържествена церемония в зала 3 на Националния дворец на културата в столицата.

Дипломираните лекари по дентална медицина бяха поздравени от президента Румен Радев и от името на министъра на образованието и науката Красимир Вълчев.

„На вас се пада честта да трансформирате здравеопазването към по-високи стандарти, да градите модерно здравеопазване на европейско ниво. Да създадеш лекар, е мисия. Вие дарявате не само здраве, а и естетика, и самочувствие. Вярвам в силите ви и искрено ви желая успех“, каза държавният глава в поздравлението си.

Той се обърна с думи на признателност и към преподавателския състав и ръководството на Факултета и Университета за стремежа им към непрекъснатото внедряване на нови технологии и методи на обучение.

Ректорът на МУ – София, проф. Бойчо Ланджов призова младите дентални лекари да не забравят, че в центъра на работата им стои човекът.

„Това е не само личен триумф, а началото на отговорността да служите с цялата си почтеност и отдаденост в името на здравето на обществото. Не забравяйте словата от клетвата на Хипократ и нека в трудни моменти решенията ви бъдат ръководени от хуманността и етиката в работата ви“, заяви проф. Ланджов.

В словото си деканът на Факултета по дентална медицина проф. Бойко Бонев отбелязва увереността си, че младите колеги са разбрали през шестте години на обучението си, че покоряването на един връх води до други цели.

„Трудностите и личните успехи ви направиха по-уверени. Гордейте се с дипломата „доктор“, но не забравяйте, че тя е отговорност към пациентите и към обществото. Не забравяйте, че най-важното, което носите, са вашите ценности. Бъдете верни на себе си, не се страхувайте да правите грешки – те са част от пътя към успеха, а ние ще продължим да бъдем до вас, когато са ви нужни подкрепа или съвет“, увери absolventите проф. Бойко Бонев. **АЗ-БУКИ**

Празник на химията

Национално издателство
за образование и наука „Аз-буки“
отличи призъорите в конкурса на ХТМУ

Снимка Лилия Йотова

Победителите в Националния ученически конкурс „Празник на химията“ получиха дипломи за добро представяне на церемония в Химикотехнологичния и металургичен университет от заместник-главния редактор на Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“ Венцислав Генков и доц. Милена Кирова, дългогодишен преподавател във висшето училище. Отличените есета са публикувани в книжка 3 на сп. „Обучение по природни науки и върхови технологии“, издавано от Националното издателство.

„За нас е удоволствие, че за първи път ученически разработки са част от нашето списание – подчерта Венцислав Генков. – Толкова масово участие не е имало досега, цял един брой е отделен за вас. Надявам се това да ви стимулира в бъдеще да изберете научното поприще.“

Ива и Даниел са десетокласници от столичното 134. СУ „Димчо Дебелянов“ – ORT School, правят обща разработка „Алуминият в криогеника“ по повод 200-годишнината от откриването на този метал. Криогениката е процес, при който елементите се охлаждат до много ниска температура и техните физични свойства стават много по-добри.

Научен ръководител на двамата е Мария Георгиева. Химията харесва на Ива от малка и тя е категорична, че ще се занимава и в бъдеще с тази дисциплина. Според нея в химията има много логика и лесно се учи. Свързва я по някакъв начин и с математиката, която също ѝ е любим предмет. Представянето на конкурса е най-доброто ѝ постижение засега.

Нейният съученик Даниел също харесва формулите и тяхната логика. Разбира ги и това ги прави още по-интересни за него. Със сигурност ще кандидатства нещо, свързано с химията – може би в Меди-

цинския университет и ще се насочи към хирургията.

Гинчо Любомиров от Стара Загора пък има от 5 години собствена лаборатория у дома, в която обича да прави експерименти. Темата, която избира за своята разработка за конкурса, е „Фаталният 13“. Според него алуминият е фатален неслучайно. Заема тринадесетото място в Периодичната система. Открит е случайно и променя всичко около себе си.

Националният ученически конкурс „Празник на химията“ е организиран от Съюза на химиците в България, Факултета по химия и фармация на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Федерацията на научно-техническите съюзи и РУО – София-град. Участниците създават своите проекти по една от трите теми – „Юбилей: 200 години от откриването на химичния елемент алуминий“, „Химия на парите“ и „Химия на храните“. **АЗ-БУКИ**

Откриха реставрираната астрономическа обсерватория на Софийския университет

Реставрираната астрономическа обсерватория на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ беше официално открита в Есенния ден на астрономията, съобщават от висшето училище. Обновени напълно са всичките пет сгради и помещенията в комплекса в столичната Борисова градина, реновиран са дворното пространство и алеятната мрежа, включително и емблематичният фонтан на скулптора Васил Зидаров от края на 30-те години на миналия век.

На откриването присъстваха ректорът на Софийския университет проф. д-р Георги Вълчев, доц. д-р Тодор Велчев – ръководител на катедра „Астрономия“, доц. д-р Кирил Стоянов – заместник-директор на Института по астрономия с Национална астрономическа обсерватория – Рожен, много възпитаници и студенти от Физическия факултет, големи и малки любители на астрономията.

Проф. Георги Вълчев отбелязва, че Университетът е сложна структура и в нея изключително важно място заема паметта.

„Наш дълг е да превърнем това място в средище, където младите умове на България ще гледат звездите, могат да мечтаят, могат да работят, да експериментират, а нашите студенти да направят първите си стъпки в тази сложна

наука“, заяви ректорът на Софийския университет.

Той обясни, че Софийският университет стопанисва и управлява сгради, които са паметници на културата, като Обсерваторията е такова място и е част от груповия паметник Борисова градина. А Софийският университет е показал, че е свършил своята работа. Ректорът изрази надежда през следващите години паркът да стане още по-уютно място за всички посетители, и една от перлите на градината ще бъде Обсерваторията.

Доц. д-р Евгени Овчаров представи накратко историята на Астрономическата обсерватория и припомни за началото на катедра „Астрономия“. В рамките на откриването бе представена и изложбата на Националния етнографски музей при БАН „Звездното небе – митология и наука“ от главен асистент д-р Илия Вълев.

В Есенния световен ден на астрономията бяха изнесени научнопопулярни лекции на достъпен език. Стотици посетители успяха да разгледат Обсерваторията, да присъстват на интересни демонстрации на физични експерименти, както и да разгледат разположената в двора изложба на астрономически изображения, заснети с новия телескоп на НАО в Рожен. **АЗ-БУКИ**

Снимка Софийски университет

След откриването на реновираната най-стара научна инфраструктура в страната се изви опашка от желаещи да отправят взор към небето

Проектът „ПлантаСИСТ: Създаване на Център по растителна системна биология и биотехнология“, финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014 – 2020 (ОПНОИР), е сред петте финалиста в конкурса на Европейската комисия REGIOSTARS 2025 в категория „Конкурентоспособна и интелигентна Европа“.

В рамките на проекта в Пловдив е създаден Център по растителна системна биология и биотехнология (ЦРСББ) – модерен изследователски институт, който развива устойчиви биобазирани технологии и свързва научните изследвания с индустрията.

За целите на „ПлантаСИСТ“, дейността на Центъра и проектите, по които работят учените в него, пред „Аз-буки“ разказва д-р Веселин Петров – изследовател в ЦРСББ и ръководител на отдел „Финансиране“, отговорен за проектната дейност на Центъра.

Снимка ЦРСББ

Студенти и докторанти в Центъра по растителна системна биология и биотехнология

Да свързваш науката с индустрията

Проектът „ПлантаСИСТ“ – финалист в конкурса на Европейската комисия REGIOSTARS 2025, очаква подкрепа в онлайн гласуването за наградата на публиката

Стела МАРИНОВА

Нашият проект PlantaSYST беше създаден с много отдаденост и грижа за Пловдив и България, защото знаехме, че тук разполагаме с много нереализиран потенциал, който може да доведе до качествени научни резултати и развитието на ценни човешки ресурси. Основната ни мисия беше да помогнем именно за отключването на този потенциал“, казва д-р Веселин Петров.

Той получава покана от настоящия директор на Центъра проф. Цанко Гечев да бъде част от екипа, който подготвя втората фаза на мащабния за България проект. Тогава основната цел пред екипа е да се създаде център за върхови научни постижения, който да реализира фундаментална и приложна наука на световно ниво в Пловдив, както и да привлича утвърдени учени, млади изследователи, докторанти и студенти от страната и чужбина.

„Голяма част от първоначалния екип, който започна работа по проекта, бяха български учени, специализирали в чужбина, но желаещи да се реализират у нас, да привличат и още родни изследователи обратно в родината, както и да обучават студенти, които да останат в страната и да работят на място, което им предлага възможности за професионално развитие спрямо световните стандарти за качествена наука и условия на труд“, разказва изследователят.

Благодарие на визията и амбицията на екипа през 2015 г. е създаден Център по растителна системна биология и биотехнология чрез първия български проект, финансиран по програма Teaming на „Хоризонт 2020“ на Европейската комисия.

Проектът обединява европейски, държавни и общински институции – Европейския съюз и българското правителство, които чрез Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ финансират строежа и оборудването на Центъра с най-ново поколение апаратура и осигуряват неговото устойчиво развитие. А Община Пловдив предоставя на

Д-р Веселин Петров

научния комплекс терен с безвъзмездно право за строеж.

През новия програмен период устойчивото развитие на Центъра се подпомага с близо 14 млн. лв. от Изпълнителната агенция „Програма за образование“ по Програма „Научни изследвания, иновации и дигитализация за интелигентна трансформация“ 2021 – 2027, допълва д-р Петров.

Отбелязва, че Центърът е независим изследователски институт и проектната дейност е от ключово значение за устойчивото му развитие и реализирането на наука с висока добавена стойност в полза на обществото. „Работим усилено в тази посока и се стремим да участваме в голям набор от конкурси по национални и европейски програми. В момента в Центъра се работи по десетки мащабни изследователски проекти, повечето от които реализираме в партньорство с утвърдени научни институти от целия свят. По тях при нас вземат участие учени и от България, и от чужбина“, подчертава изследователят.

Допълва, че към момента в Центъра десетки учени от България, Италия, Полша, Германия, Южна Африка, Ирландия, Индия и др. развиват своите изследвания.

Част от фундаменталните и

приложните научни дейности в Центъра са насочени към разработване на технологии за подобряване растежа и развитието на растенията и устойчивостта им към различни видове стрес, причинен от неблагоприятни фактори на околната среда; изследване на биологичното действие на ценни метаболити от растителен произход за козметичната и фармацевтичната индустрия; създаване на нови сортове зеленчукови култури с подобрена хранителна стойност и други ценни качества и др.

Сред основните научни подходи в изследователската дейност на Центъра са използването на „омикс“ технологии от ново поколение за характеризиране на молекулярните процеси в растителни организми; функционален анализ на гени, свързани с проявата на определени желани характеристики в културни видове; изолиране и

производство на ценни растителни метаболити, както и изследване на тяхната биологична активност в моделни системи с акцент върху затлъстяване, фотостареене и дълголетие и др.

Центърът е акредитиран за обучение на докторанти в професионално направление „Биотехнологии“, както и на студенти, които имат възможността да надграждат своята теоретична подготовка с научна практика под менторството на утвърдени учени с висока професионална експертиза.

„Тази приемственост за нас е от изключително значение, тъй като именно тя ни помага и ще ни помага в бъдеще да привличаме учени, които да се завърнат в България, както и млади хора, които да останат да работят тук в международни екипи и да получават възможности за професионално развитие в родината“, подчертава д-р Петров.

Екипът на Центъра е уверен, че научното звено играе важна роля за развитието на Пловдив, на Южния централен район, на България, като цяло, както и в рамките на европейското научноизследователско пространство. „Изследователският ни екип реализира научни разработки с принос за устойчивото земеделие, продоволствената сигурност и човешкото здраве. В контекста на климатичните промени, засушаването и глобалната несигурност дейността на Центъра заема все по-стратегическо място сред утвърдените научни институти по целия свят“, обяснява изследователят.

Д-р Петров е на мнение, че сред причините преди години да бъдат финансирани от Европейската комисия, е фактът, че успяват да я убедят в капацитета на Пловдив и региона. „За нас беше голямо предизвикателство да изменим целия този труден път, но и привилегия, че сега усилията ни може да бъдат оценени положително не само от научната общност и институциите, но и обществото, като цяло“, казва той.

Изследователят призовава всички да подкрепят българския проект и да дадат своя вот в онлайн гласуването за наградата на публиката в конкурса на Европейската комисия REGIOSTARS 2025. „Подкрепете българския проект PlantaSYST! Гласувайте за българската наука“, обръща се към всички ученият.

Онлайн гласуването е отворено до 14 октомври и става за секунди от страницата на Европейската комисия на следния линк.

„Ще бъдем благодарни, ако хората гласуват за проекта, защото активно подпомагаме развитието на научната и развойната дейност в България. Работим за достойната интеграция на България като равноправен партньор в европейското изследователско пространство. Правим всичко възможно да утвърждаваме позитивния имидж на страната ни в Европа и света.

На стр. 20

По какво още работят учените

- 1) Изследвания върху ген, идентифициран в моделното растение *Arabidopsis thaliana*, който може да предизвика устойчивост към неблагоприятни условия на средата. Проведенат се експерименти, за да изяснят функцията на този ген и в някои културни видове като домати, маруля и др.
- 2) Идентифициране и характеризиране на растителни метаболити като например икариин, които имат ефект върху дълголетие и устойчивостта към стрес при животните и човека.
- 3) Прочитане и изследване на целия геном на ендемичния за България вид родопски силивряк (растение, известно още като Орфеево ивче), който се характеризира с устойчивост към екстремни условия като силно засушаване, дълги периоди на тъмнина и много ниски температури. В момента се изследват регулаторните генетични механизми, които придават на това интересно растение тези забележителни свойства.
- 4) Разработване на метод за увеличаване на добивите на ягодоплодни растения като малини, боровинки и ягоди, както и техните хранителни свойства (полезни минерали, витамини, антиоксиданти и други вещества) чрез третиране с природни продукти.
- 5) Мащабно изследване на биохимичното разнообразие на вещества от хиляди растителни видове, отглеждани в български ботанически градини. Много от тези видове са резервоар на ценни съединения, които може да имат различни приложения във фармацията, козметиката, кулинарията, селското стопанство и пр.

Проф. Томас Цурбухен, бивш научен директор на НАСА и преподавател в Швейцарския федерален технологичен институт в Цюрих:

Технологиите могат да помогнат за адаптиране към промените на Земята

Използвайки изкуствения интелект, в ETH Zurich Space създаваме практически решения, основани на база данни, идващи от Космоса

Проф. Томас Цурбухен е бивш научен директор на НАСА и настоящ професор в Швейцарския федерален технологичен институт в Цюрих (ETH Zurich). Той беше лектор на първия Международен форум за геопространствен изкуствен интелект и приложения с базови модели – GAIA 2025, проведен в София. Форумът се организира от Института INSAIT към Софийския университет.

Проф. Цурбухен е първият швейцарец, удостоен с престижната награда AIAA von Braun Award – за изключителен принос в ръководството на космически програми. В НАСА той отговаря за ключови мисии като космическия телескоп „Джеймс Уеб“ и марсохода Perseverance и е най-бъго заемалият поста на научен директор на Американската космическа агенция.

Той е създател на ETH Zurich Space, нов център в Института в Цюрих, включващ специална магистърска програма Space Systems, която има амбицията да стане една от най-силните в света. Новият център си сътрудничи активно с Европейската космическа агенция и индустрията.

Зина СОКОЛОВА

Проф. Цурбухен, каква е целта на създадения от Вас нов космически център в Швейцарския федерален технологичен институт в Цюрих?

– Центърът е фокусиран основно върху науките за Земята. Но в него се развива не толкова фундаментална наука и усилията не са насочени към дългосрочни промени, а по-скоро върху практическите приложения на данните, които все по-често идват от Космоса. За да използваме тези данни, се нуждаем от изкуствен интелект, който да ни помогне да правим анализите на тези данни. Това е задачата на екипа в центъра.

Създаваме практически решения, основани на база данни, идващи от Космоса, използвайки методологията на изкуствения интелект. Предизвикателството, с което се сблъскахме, е, че според нашите оценки в световен мащаб данните, които някой някога преглежда, са по-малко от 5%. Затова е необходим изкуствен интелект, който трябва да обучим да го прави правилно.

– Какви изследвания правите?

– Живеем на планета, която се променя бързо. Много от промените са напълно естествени. Понякога има големи гръмотевични бури, наводнения. Понякога сме свидетели на промените, резултат на дългосрочни процеси, на които ние също влияем – например измененията в климата. Но тъй като живеем на тази планета, трябва да се адаптираме към всичко това.

Технологиите, които се опитваме да разработим, са силно фокусирани върху тази адаптация и реалното решаване на проблемите. Възможността да имаме дос-

тъп до Космоса, е най-хубавото нещо за нашата планета. Оказва се, че най-важните платформи за наблюдение, с които бихме могли да разполагаме, за да разберем планетата Земя не само локално, но и глобално, идват от Космоса.

– Инициатор сте на магистърската програма Space Systems. С какво привличате младите хора да се обучават във Вашия университет, как ги насочвате към науката и технологиите?

– Искам да започна една от най-добрите интердисциплинарни магистърски програми в света по космически науки и технологии, за да обучавам следващото поколение космически лидери.

Младите хора са много мотивирани да помогнат за промяната на света. Откакто обяхме програмата, може би 50 души са изявили желание да се присъединят. Това са младежи, които искат да открият начини да допринесат практически за решаване на проблеми. А понякога някои проблеми изглеждат безнадеждни. Опитваме се да ги решаваме, но е трудно.

За много млади хора, с които разговарям, проблемите с изменението на климата са много тежки, защото в продължение на 10, 20 години се търсят и опитват определени решения, но те просто не са успешни. Затова, ако наистина човек се фокусира върху проблемите до получаване на осезаеми резултати, много от тези млади хора си казват, че могат да направят нещо. Може да не са в състояние да решат даден голям проблем на 100%, но могат да спасяват живота на хората, да помагат на хората.

– Самият Вие кога решихте да се насочите към науката?

– Израснах като първия от семейството, който отиде да учи в колеж. Цялата ми среда беше

от фермери, месари и шофьори. Мисля, че бях някъде в V клас, когато трябваше да попълваме тест с няколко въпроса, който се прави от правителството на Швейцария. На базата на отговорите на учениците се предлагат подходящи за тях кариери.

Питаха ме дали искам да стана учен – нямаш представа, че има такава работа. Но осъзнах, че трябва да отида в университета. Помислих си: „О, какво е необходимо, за да отида в университет?“. И точно това направих. Възползвах се от държавната образователна система в Швейцария.

– И не сте знаели какво е това учен?

– Не, не. По-скоро не знаех, че можеш да имаш такава кариера. Отидох в Университета в Берн, който ми даде много. Записах се да уча физика просто защото не можах да реша какво друго. Радвам се, че избрах да се занимавам с наука. Винаги ми е допадало това, че в науката не става въпрос само за трупане на знания, а за различно мислене. С моите колеги не искаме да измерваме успеха предимно с броя на публикациите, а с успеха на космическите полети, с полезността на изкуствения интелект, който ни позволява да помагаме по много по-фокусиран начин, отколкото обобщения глобален начин на политиката.

– А как се озовахте в НАСА?

– След като защитих докторската си дисертация, отидох в САЩ. Планирах да остана една година, а изкарах там 20.

В общи линии, учих в университет, станах професор. Изградих изследователски групи, построих сателитни инструменти – доста от тях с моята група, и управлявах някои от тези инструменти.

Освен това започнах много да преподавам и да насърчавам студентите да правят неща, включително да развиват свои собствени идеи и компании. И когато НАСА се нуждеше от ръководител на науката, те казаха, че искат някого, който е наистина добър в изграждането на космически инструменти, но също така е добър в иновациите и компаниите. Нямах много хора с такъв опит.

И така, дойдоха и ме попитаха дали бих го направил. Бяха ми необходими само 5 минути, за да реша. Приех поканата.

– Кажете нещо повече за Вашия герой, д-р Рафаел Майорас, за когото споменахте в лекцията си.

– Той е геолог. Има докторска степен, учен е и работата му е да спасява живота на хората всеки ден от опасностите, които идват от планините. Той е човекът, който взема крайните решения. В Швейцария един от проблемите са свлачищата, които периодично затрупват пътищата или ги премахват напълно. Д-р Майорас е човекът, отговарящ за рисковете в тази част на страната, той е човекът, който е на границата между науката и спасяването на хората.

В лекцията си показах планински върхове, които изглеждат като солидни и непоклитими скални образувания. Но това

всъщност е 50% лед, покрит отгоре с камъни. И никак не е стабилно. Преди няколко седмици имаше инцидент с ледник. Хората го бяха следвали известно време, но изведнъж той става нестабилен, върху него се стоварва свлачище и ледникът експлодира. Така бе затрупан цял град, много красив. Ако някой попита защо все още има толкова много вода, отговорът е, че 50% от скалите, които са паднали, са лед. А ледът се топи и това стимулира и свличането на скалните маси.

Тези проблеми не са нови. Но се усилват поради факта, че климатът, се променя. Ако сте близо до ледник и наблюдавате всеки ден, ще видите, че пукнатините също се променят. Както казваме, климатичните промени са локални и затова трябва да можем да работим за тях по директен начин. Така че няма да решим всички проблеми. Ще се съсредоточим върху няколко проблема. Бюджетът ни за това през следващите 10 години е 200 млн. евро.

– Колко селища са преместени?

– В лекцията показах едно напълно унищожено селище. Но всяка година има отцепени пътища. Само през 2025 г. имаше три града или части от градове, които трябваше да се преместят. Швейцария е малка и тази промяна наистина ни предстои. Така че въпросът е как да дадем на д-р Майорас инструменти, които да позволят на Космоса да работи за нас. Задачата му никак не е лесна.

Да свързваш науката...

От стр. 18

Стараем се да даваме възможност за реализация на колеги, включително и чрез реинтегриране на български специалисти от чужбина при много добри условия на труд – казва още д-р Петров. – И не на последно място – работим за благото на цялото общество по наболели теми като продоволствена сигурност в условията на променящ се климат и подобряване качеството на живот на хората.

Центърът по растителна системна биология и биотехнология участва самостоятелно като координатор или като партньор в консорциуми в редица проекти.

Сред тях е проектът StorPrime, който започва през 2023 г. и е с продължителност четири години. По него се работи с партньори от шест държави. Проектът има за цел да разработи растителни биостимуланти на базата на естествени съединения и екстракти.

„Основен акцент в научните ни изследвания е проучване въздействието на биоактивни молекули, изолирани от морски водорасли и розмарин. Учените имат за цел и да изследват и разработят фунгициди на базата на двойноверижни РНК молекули, които са биоразградими и без (еко)токсични ефекти, за намаляване на гъбичните инфекции в стопанско значими култури. Целта ни е тези фунгициди да са с ефикасност, еквивалентна на синтетичните препарати“, обяснява д-р Петров.

През 2023 г. е дадено началото и на проекта NatGenCrop по програма ERA Chairs на „Хоризонт Европа“. Центърът е единствен бенефициер и изпълнител на проекта, който е с продължителност до 2027 г. За успешната му реализация привличат изследовател с висока научна експертиза от Института по молекулярна физиология на растенията „Макс Планк“ в Германия, който оглавява новосъздадения департамент в центъра „Количествена генетика на културните видове“.

Организиран е и нов екип от учени и докторанти както от България, така и от чужбина. В научен аспект проектът има за цел да създаде нови стратегии за поддържане на по-високи добиви и качество на домати и пипер дори при неблагоприятни климатични условия.

„Една от основните изследователски насоки е изследването на генетични и фенотипни вариации на тези култури и идентифициране на гени, допринасящи за подобряване на техните характеристики. В друга изследователска насока ще бъдат проучени първичните и вторичните метаболити, за да се оцени въздействието на различни стресови фактори върху качеството на плодовете“, разяснява изследователят.

Учените от Центъра работят и по проекта BOOSTER в консорциум с още 13 други институции и компании от 9 държави. Той има конкретна приложна цел – увеличаване добивите от царевича и все още екзотичната, но много хранителна култура теф чрез разработването на иновативни стратегии за подобряване на тяхната сухоустойчивост. Това включва два допълващи се подхода: първо, идентифициране на ключови регулатори на сухоустойчивост чрез съвременни молекулярни анализи, и второ, разработване на нови, висококачествени биостимуланти на базата на микроорганизми и екстракти от водорасли.

Основен обект на изследване в проекта SAFTA е абсцисиновата киселина (АБК) – хормон, регулиращ растежа и развитието на растенията и осигуряващ толерантност към различни видове стрес. Механизмите на клетъчно и молекулярно ниво, чрез които АБК контролира растежа, особено прехода към цъфтеж при неблагоприятни условия, все още не са достатъчно добре изучени.

„Затова основен фокус при нас е да се изследва как АБК модулира растежа при засушаване и високи температури, да бъдат идентифицирани нови компоненти на сигнален път на АБК за развитието на растенията и да бъде проучено взаимодействието му с процесите, контролиращи цъфтежа“, обяснява д-р Петров. В рамките на този проект също успяват да привлекат утвърден учен от Южна Корея, който ръководи изследователския екип в проучванията.

Съюзът на физиците в България и фондация „Еврика“ организират национален конкурс за есе „Проф. Никола Балабанов“ за ученици и студенти на тема „Физик, от когото се възхищавам“. В Конкурса се включиха 98 ученици от 24 основни и средни училища, както и студенти от три висши училища, които в три възрастови групи представиха своите виждания по темата на Конкурса. Есетата са оценени от жури и са представени на Младежката научна сесия в рамките на 53. национална конференция по въпросите на обучението по физика на тема „Изучаване на квантова физика за устойчиво бъдеще: от учебната зала до индустрията“.

Медиен партньор на форума е Национално издателство „Аз-буки“. По традиция вестник „Аз-буки“ публикува отличените творби.

Геният, променил представата за Вселената

Данаил Атанасов – IX клас, III място
СУ „Хаджи Мина Пашов“ – Сливен
Ръководители – Пенка Василева, Анета Стоянова

Исак Нютон е моят любим физик, защото неговите открития променят изцяло света и представата ни за Вселената.

Първо открива законите на движението и гравитацията. Преди Нютон хората не знаели защо обектите се движат по определен начин. Някои учени като Галилей и Кеплер са първите, които правят важни наблюдения, но не са могли да дадат точни математически обяснения. С трите си закона за движението Нютон показва как силите влияят върху телата независимо дали те са на Земята, или в Космоса. Неговата теория за гравитацията доказва, че една и съща сила действа върху телата – така както ябълките падат на земята, така и планетите

обикалят Слънцето. Това откритие е изключително важно, защото за първи път науката получава обяснение за движението на тела, което до този момент остава загадка. Откриването на гравитацията наистина ли е свързано с падането на ябълка? През 1665 г. в Англия има чума, колежът е разпуснат и Нютон се връща в Улсторп, където две години гледа как ябълки падат от дървото на познанието, една го удря и той открива Закона за земното притегляне. Красива версия, но по-достоверно е, че идеята се ражда, докато Нютон гледа комета с новоизобретения си мощен телескоп. Второ, Нютон има невероятно знание в различни области, не само във физиката.

Той не се ограничава до една наука – интересува се от математика, астрономия и дори от философия. Един от най-важните му математически приноси е създаването на диференциалното и интегралното смятане. Това е нов ключ за математиката, който днес се използва в много области – от инженерство до икономиката и компютърните науки. Без него нямаше да можем да правим сложни изчисления, свързани с движението на ракетите, строителството на мостове или развитието на изкуствения интелект. Освен това Нютон прави важни открития в оптиката – той доказва, че бялата светлина се състои от всички цветове на дъгата, като използва само призма. Това откритие е в основата на много съвременни технологии като камерите, лазерите

и оптичните влакна.

Трето, Нютон завинаги променя науката и вдъхновява бъдещите учени. През 1687 г. той публикува книгата „Математически принципи на природата“, която се счита за една от най-важните в историята на науката. В нея той не само представя своите закони за движението и гравитацията, но показва и как математиката може да се използва, за да се обясни физическият свят. Тази книга полага основите на класическата физика и става вдъхновение за много учени след него. Дори великият Алберт Айнщайн, който създава Теорията на относителността, казва, че неговата работа е продължение на откритията на Нютон. Без Нютон модерната физика, такава каквато я познаваме днес, нямаше да съществува.

„Ускорение“ от Саша Ботева, IV курс, Технически университет – Варна. Трето място от Националния фотоконкурс за ученици и студенти на тема „Невидимите сили на физиката“, провел се в рамките на 53. национална конференция по физика

Жената, която нареди пъзела на природата

Атанас Атанасов – XII клас, III място
СУ „Хаджи Мина Пашов“ – Сливен
Ръководители – Пенка Василева, Анета Стоянова

В свят, в който науката дълго време е доминирана от мъже, Мария Гьоперт-Майер се изправя срещу стереотипите и завинаги променя разбирането ни за атомното ядро. Тя не просто открива закономерности в ядрото на атома – тя доказва, че упоритостта, любопитството и интелектът нямат пол.

След като си чел за нея и затвориш очи, пред теб изниква образ на малко момиче, заобиколено от големи рафтове, пълни с книги. Отваря се малка междинна врата и виждаш големи маси, покрити с уреди за експерименти. Що е физика? Наука за света около нас – за движението на планетите, за падащата ябълка, за плаващите тела и за малките частици, които изграждат всичко. Когато говорим за физика и велики физици, то пред нас изникват имената на Галилео Галилей, Майкъл Фарадей, Алберт Айнщайн, Ърнест Ръдърфорд, Исак Нютон, Ричард Файнман, Вернер Хайзенберг, Стивън Хокинг и много други. Но рядко се чуват женски имена, освен това на Мария Кюри.

А Мария Гьоперт-Майер променя нашите възгледи. Тя е родена в се-

мейството на потомствени учени. Още от малка нейният баща (който е професор) я запознава с физиката и точно с науката. Обяснява ѝ за фазите на Луната, вкаменелостите, учи я как да гледа Слънцето през тъмно стъкло.

Мария Гьоперт-Майер постъпва в университет, за да учи математика, но първото ѝ докосване до квантовата механика я превръща във физик. Според нея „физиката е решаване на загадка, но създадена от природата, а не от човешкия ум“. Физиката за нея е предизвикателство, а квантовата механика е млада, вдъхновяваща и интересна. Макс Борн е човекът, който запалва искрата на физиката у нея. През 1927 г. в своята докторантура Мария Гьоперт-Майер изследва двойното фотонно поглъщане – това са изследвания, надскачащи своето време.

През годините ѝ в Америка съдбата не е благосклонна към нея – няма постоянна работа, не я признават като равна на колегите ѝ мъже, но тя продължава да работи, да изследва и да открива.

След откриването на електрона (Томсън), протона (Ръдърфорд) и неутрона (Чадуик) се развиват различни теории за строежа на атома. Но науката навлиза в частен застой, знае се

за ролята на електрона, но няма ясно разбиране за структурата на атома.

По време на Втората световна война Мария Гьоперт-Майер работи по проект за ядрен реактор. Съвместната ѝ работа с Енрико Ферми ѝ дава голямо поле за изява. Има с кого да сподели идеите си, има кой да ѝ даде съвет. Тя прави страхотно сравнение между картинката в атомното ядро и салон с танцуващи валс двойки. Пише статии за структурата на бензена и двойния бета-разпад, а през 1949 г. Мария Гьоперт-Майер предлага собствен математически модел на атомното ядро. Според нея това е една слоевата структура.

През 1960 г. най-после е назначена като професор по физика. Но твърде скоро след това е „настигната“ от първия инсулт – парализира се едната ѝ страна. Независимо от това тя продължава да работи, да преподава, да „твори“ наука.

За Мария Гьоперт-Майер физиката е голямо предизвикателство. Немската физичка, лауреат на Нобелова награда за физика през 1963 г., е втората жена след Мария Кюри, носител на отличието. Тя го получава за математическия модел на слоевата структура на ядрото. Много физици казват, че това е поглед към „отвъдното“.

Делото на Мария Гьоперт-Майер е вдъхновение за всички, които носят физиката в сърцето си.

*Заглавията са на редакцията. Есетата се публикуват със съкращения

Варна – градът, който чува стотите езици на децата

Морската столица бе домакин на образователен форум, посветен на прилагането на Реджо педагогиката

Страница на
Розалина ДИМИТРОВА

В детските градини във Варна нещо се случва – учителите започват да гледат на децата не просто като на свои възпитаници, а като на малки изследователи, артисти и творци. В последните две години край морето се наблюдава тихо, но дълбоко преобразяване – Варна се превръща в град на новото образование, който слуша децата и се учи от тях. Постепенно се разчупват рамките на традиционното преподаване, а учителите откриват магията на диалога и на въпросите без готов отговор.

Тези идеи са в основата на философията „Реджо Емилия“ – световно признат педагогически подход, роден в едноименния италиански град след Втората световна война. Той учи, че детето е активно, любопитно и способно да гради собственото си знание, а ролята на възрастния е да го придружава в това пътешествие. Моделът намира почва и във Варна благодарение на Община Варна и сътрудничеството с фондация „Калейдоскоп“.

Изложба
с въображение

Преди година – в Деня на детето, сградата на Община Варна е преобразена с рисунки, размисли и съвети на деца в предучилищна възраст. Основното послание, оставено от шестгодишната Мария, гласи: „В града е важно да има въображение. Трябва хората там да могат да си представят разни неща.“

През септември 2024 г. в Морската столица се проведе форумът „Градът и децата“, организиран

Снимка: Автосъобщение

Между учителите и децата трябва да има връзка, а не йерархия

от фондация „Калейдоскоп“ с партньорството на международната организация Reggio Children и Община Варна. Тогава градът направи първата си стъпка към глобалната мрежа на Реджо философията.

Основни лектори са Паола Строци и Марина Кастанети – легенди на подхода „Реджо Емилия“. Заедно с Лорис Малагуци и Веа Веки те са част от екипа, благодарение на който през 1991 г. сп. Newsweek обявява ДГ „Диана“ и всички ясли и градини в Реджо Емилия за едни от най-напредналите в света места за ранно детско образование. Целта е ясна – Варна да се превърне в град, който развива пълния потенциал на всяко дете.

Партньорството
с Италия

През пролетта на 2025 г. кметовете на общините София и Варна

подписаха меморандум за сътрудничество с италианския град Реджо Емилия. Българските градове получиха официално членство в общността на Реджо Емилия и откриха възможности за съвместни проекти, обучения и обмен на опит.

А на 15 септември 2025 г. във Варна бе открита новата ДГ „Бялата лястовица“. С инвестиция от 5,4 млн. лв. и модерна архитектура, тя се превърна в символ на новата образователна визия.

„Мозайка“ във Варна

На 25 септември Градската художествена галерия „Борис Георгиев“ прие пътуващата изложба „Мозайка от рисунки, думи, материя“. Тя тръгна от Италия през 2014 г. и досега е преминала през САЩ, Канада, Австралия, Япония, Сингапур, Кувейт, Мексико, Перу, Бразилия, Австралия. В залата бяха представени рисунки, макети,

фотографии и обекти, създадени от деца като израз на тяхното разбиране за света.

В рамките на изложбата бяха проведени безплатни обучения, в които се включиха учители от шест детски градини. Италианските експерти Алесия Форгиери и Клаудио Шортино проведоха ателиета, показвайки как учителят може да бъде партньор на детето. „Учителят не стои пред класа с план, той стои до детето, наблюдава го, задава въпроси и заедно с него търси отговори. Това е връзка, а не йерархия“, обясни Форгиери.

Форумът „Стотите
езика на децата“

На 27 септември 2025 г. Варна бе домакин на образователния форум „Стотите езици на децата“. Основната идея – детето има сто начина да изрази света си, а ролята на възрастния е да го чуе, да му създаде сигурна и вдъхновяваща среда и да участва с него в процеса на учене.

На събитието Клаудиа Джудичи и Емануела Веркали представиха теми, свързани с „вътрешния образ на детето“, различните визии за него – от „малък възрастен“, чакащ знания, до личност с умения и компетенции как красотата и симетрията могат да бъдат част от образователната среда и стимулират развитието на децата.

„Естетиката е основно човешко право. Когато децата имат възможност да откриват красотата по естествен път, това им носи усещането за смисъл и хармония и ги свързва с околния свят чрез етични ценности“, отбеляза Джудичи.

Учителите поставяха практически въпроси – защо използването на светлина, отражения и сенки е силно застъпено в комуникацията

с децата; как е решен въпросът с приема на деца в детските градини в Реджо Емилия; колко часа е обучението на ден; как се променя ролята на възрастния в комуникацията с децата; как се преодолява раздялата на детето с родителите.

Моделът „двама учители в група едновременно“

Голям интерес предизвика моделът, при който в една група от 26 деца работят двама учители. По практиката на Реджо Емилия родителите, които започват работа рано, могат да оставят децата си от 7,30 до 8 ч. За останалите приемът е от 8 до 9 ч. Децата, които не остават да спят, могат да бъдат вземани между 12,30 и 13,30 ч., а останалите – между 15,30 и 17 ч. За родителите, които работят до късно, има възможност за удължено присъствие до 18,30 ч. В този случай се заплаща допълнителна такса, а времето се покрива от трети учител, който идва в 16 ч.

Детските градини работят от понеделник до петък, от 1 септември до 30 юни, с почивки по коледните и великденските празници. Учителите остават до 15 юли за административни задачи, обновяване на средата и планиране. Отпуска им е от 15 юли до 24 август, като се връщат седмица преди новата учебна година.

Детските градини и ясли разполагат и с персонал за готвене и почистване, който също се включва в занимания с децата – готварство, градинарство и други практически дейности.

Форумът завърши с дискусия за качеството на образованието като интеграция на права, етика, естетика и демократични ценности.

Нора Гавазова, председател на Фондация „Калейдоскоп“:

Учителят не е машина за знания, а съучастник в чуждото на ученето

– Г-жо Гавазова, след богатата програма от изложби и обучения, успява ли Варна да разбере стотите езици на децата?

– Струва ми се, че Варна започва да ги вижда, но не съм сигурна дали вече ги чува. Положихме много усилия, заедно с децата, за да направим тези езици видими. Организирахме много събития, сега сме на финала на богата програма за обучения на учители, финансирана отново от общината. След всичко това смятам, че вероятно, в сравнение с други градове, сме малко по-напред.

– Какво означават „стотите езици“ за практиката в образованието?

– Основният смисъл е да се покаже детето като интелигентно същество, от което можем да се учим. Според философията на Реджо Емилия детето има сто езици, но обществото му позволява да използва само един – този, който е „удобен“ за възрастните. Затова мисията на възпитателите е да разпознават и насърчат всички тези форми на изразяване, да слушат и да се учат от децата, вместо просто да ги „обучават“.

В основата на подхода стои идеята за партньорство и доверие – детето е активен съ-

дател на знание, а учителят е негов съучастник в процеса на откриване. Тук обаче все още трудно пречупваме традиционната представа за образованието.

– Интересува ли се местната учителска общност от този подход?

– Учителите проявяват интерес. Искат повече свобода и Реджо подходът им я предоставя. Чувстват, че традиционната система е затворена и програмите са мислени само от гледна точка на възрастния – детето често остава извън процеса. Ние „бутаме“ децата напред с усилия, но резултатът понякога е обратно пропорционален. Включването на самите деца в процеса на учене олекотява системата, а учителите са благодарни за тази възможност. Те наистина имат нужда от промяна.

Нора Гавазова

– В колко държави се прилага подходът Реджо Емилия?

– Като философия и начин на мислене – в над 105 държави активно. В международната мрежа, в която България е член от миналата година, участват близо 50 държави. Те поддържат контакти между общини и детски градини, обменят опит и прилагат наученото.

– Какви са следващите стъпки за Варна?

– Бих искала да работим по-интензивно с детските градини, в които учителите сега преминаха през обучението, така че резултатите от него да се покажат на практика и детето да стане активен участник в градския живот.

– Как се развива проектът в София?

– Изложбата, която в момента е в Морската столица, ще гостува през октомври в столичния „Музейко“. Местните детски градини проявяват интерес и вече реализират промени – работим активно с ДГ „Звънче“, които направиха чудесен проект за нова детска площадка.

Предстои и професионално обучение в

Италия за български учители. То е различно от обичайните конференции, защото изгражда култура – учителите ще преживеят най-добрите практики за ранно образование директно от извора. Те ще се обучават в Международния център „Лорис Малагуци“, който всяка година посреща десетки хиляди учители и образователни експерти, архитекти, визионери в търсене на по-добри възможности за развитие на детския потенциал. Ще влязат в местните детски градини и ясли, ще обменят директен опит с местните учители.

У нас все още не сме свикнали да гледаме на учителя като на носител на богата обща култура, на език и ценности – и това е тъжно. Учителят не е машина за предаване на знания, а съучастник в чуждото на ученето. Ученето не се случва, когато някой ти каже нещо и ти го повториш. То не е поточна линия, а общуване. Истинското знание се ражда в диалога между дете и възрастен – в споделеното удивление, в търсенето, в доверието. Тогава, когато учителят започне да разбира стотите езици на децата.

Министерство
на образованието и науката
Национално издателство за
образование и наука „Аз-буки“

Директор:
ЕМИЛ СПАХИЙСКИ
Заместник-директори:
СТОЯН СТОЯНОВ
ВЕНЦИСЛАВ ГЕНКОВ
1113 София
„Цариградско шосе“ 125, бл. 5
За цялата страна:
0700 18466
izdatelstvo.mon@azbuki.bg
azbuki@mon.bg
<https://www.azbuki.bg>

Аз-буки

Банкова сметка:
„Обединена българска банка“ АД
IBAN: BG38UBBS81553139075716
BIC: UBBSBGSF

Национален седмичник
за образование и наука

АЗ-БУКИ

ISSN 0861-3990

РЕДАКТОРИ:

д-р Зина Соколова

z.sokolova@azbuki.bg

д-р Диляна Кочева

d.kочева@azbuki.bg

Стефа Маринова

s.marinova@azbuki.bg

Боряна Трайчева

b.traycheva@azbuki.bg

Павла Котова

p.kotova@azbuki.bg

ГРАФИЧЕН ДИЗАЙН:

Иво Христов

i.hristov@azbuki.bg

Петър Владов

p.vladov@azbuki.bg

СТИЛИСТ-КОРЕКТОР:

Анелия Врачева

a.vracheva@azbuki.bg

ФОТОРЕПОРТЕР:

Олег Попов

РЕКЛАМА И**РАЗПРОСТРАНЕНИЕ:**

izdatelstvo.mon@azbuki.bg

КОРЕСПОНДЕНТИ В СТРАНАТА:**Белене** – Ралица Господинова

088 7418349

Варна – Розалина Димитрова

088 339920

Велико Търново – Здравка Маслянкова

088 6653255

Видин – Борислава Борисова

vidinsten@gmail.com

Ловеч – Жанина Илиева

087 7209597

Пловдив – Деляна Лукова

088 7271712

Смолян – Ангел Добриков

088 9703271

Кюстендил – Северина Димитрова

089 5789515

Шумен – Светлана Крумова

srkrumova@gmail.com

ДЕЖУРЕН РЕДАКТОР:

Стоян Стоянов

Предпечатна подготовка:

НИОН „Аз-буки“

Печатница: „Алианс Принт“ ЕООД

ж.к. „Дружба“ 1, ул. „Илия Бешков“ 3А

Неподписаните снимки в броя са от архива**на в. „Аз-буки“ и глобалната мрежа**

Материали не се връщат

Авторските права на публикуваните

текстове и илюстрации са

собственост на вестника

НИОН „Аз-буки“ издава**научните списания:**

„Български език и литература“

„Чуждозиково обучение“

„Математика и информатика“

„Педагогика“

„Професионално образование“

„Философия“

„Стратегии на образователната

и научната политика“

„История“

„Обучение по природни науки

и върхови технологии“

Гимназията в Белене с концерт за 55 години

Ралица ГОСПОДИНОВА

Концерт под надслов „55 години Средно училище „Димчо Дебелянов“ се проведе в Белене. На сцената в салона на местното читалище над 100 ученици разкриха част от училищното всекидневие и своите таланти и интереси. Празничният концерт бе кулминацията на програмата, започнала през март, с която училището отбелязва 55-те години от първия училищен звънец в него.

Директорът Анелия Генова удостои приходните ръководители на гимназията Георги Трушков – основател и първи директор, Донка Кирицова и Радка Дончева с плакет с Дебеляновия лик за професионализма и отдадеността им през годините към училището.

„Много желях името на училището да бъде измежду това на Яворов и на Димчо Дебелянов. Яворов – демоничният човек, за мен най-добрият български поет за всички времена, и Димчо Дебелянов – ранената доброта на българската поезия. Едно сърце, секващо от болка и от обич“, сподели основателят на Беленската гимназия Георги Трушков. След проучвания, че в Плевенска област вече има учебно заведение, носещо името на Пейо Яворов, първият директор избира за патрон Димчо Дебелянов.

Сред гостите на празника бяха ръководството на община Белене, директорът на СУ „Христо Ботев“ в Никопол Иван Павлов, директори на образователни институции в града, бивши учители, родители и други гости.

На 15 септември 1970 г. в крайдунавския град отваря врати Средно политехническо училище със 105 ученици, завършили VIII клас. Курсът на обучение е тригодишен. Пет години по-късно е открита новата сграда на училището.

Снимка Николай Гулев – Белене

Кметът на общината Милен Дулев връчи стипендиите, осигурени от побратимената на Белене италианска община Вигонца, на дванадесетокласниците Грета Христова и Борис Коев. Те получиха по 750 евро за постигнати отлични резултати в училище и участия през годините в извънкласни и обществени дейности.

Днес Средно училище „Димчо Дебелянов“ има 332-ма възпитаници от I до XII клас в дневна, самостоятелна и индивидуална форма на обучение. За учениците от I клас има обособена отделна сграда, а тези от II до V клас също учат в отделно крило.

От 2020 г. СУ „Димчо Дебелянов“ е с обновен интериор по проекта „Обичам моето училище“. Училището разполага с два компютърни кабинета и мултимедийна зала. Всяка класна стая в гимназиален етап разполага с мултимедия и климатик. Обособени са кабинети по биология и здравно образование, химия и опазване на околната среда, английски език, изобразително изкуство и музика. Изграждат се два STEM кабинета и един по природни науки. Преподавателите използват интерактивни дъски и информационни екрани. Учениците провеждат занимания в два физкултурни салона и на две спортни площадки. Изграден е и фитнес на открито. Функционират библиотека и училищен музей. Осигурени са безжична интернет връзка

и таблети за учениците. Достъпна е медицинска помощ в лекарски кабинет, както и вкусна храна в училищния стол.

Екипът на СУ „Димчо Дебелянов“ е от 55 души – учители и помощен персонал, сред които психолог и ресурсен учител.

По Националната програма „Заедно в изкуствата и спорта“ много възпитаници на Беленската гимназия за първи път се докосват до сцената чрез участие в училищната театрална трупа и клубовете за народни и модерни танци и по изкуства. Изявяват се и печелят медали в състезания по волейбол и хандбал.

Благодарение на работата по проекти по секторна програма „Еразъм+“ десетки ученици посещават чужди страни за първи път. А педагозите обменят опит и повишават своята квалификация.

През годините училището е носител на редица национални и регионални отличия, сред които орден „Кирил и Методий“ – I степен, от 1972 г.

ПРАВНА КОНСУЛТАЦИЯ

Тодор КАПИТАНОВ

За работника или служителя забавянето на плащането на заплатата не е просто неудобство, а сериозно нарушаване на неговите права. Кодексът на труда предвижда специална възможност – при забавяне на трудовото възнаграждение работникът или служителят може да прекрати договора си незабавно и без да дължи предизвестие.

Когато възнаграждението не е изплатено в договорения срок, работникът или служителят има право да предприеме стъпки за прекратяване на договора. В същото време обаче съществуват и определени изключения и условия, които трябва да се спазят. В тази статия ще разгледаме кога точно възниква правото да се напусне без предизвестие, какви документи и действия са необходими, както и какви обезщетения се дължат в полза на работника или служителя.

Какво да правите, ако работодателят бави заплатата

За да може работещият да напусне работа без предизвестие поради тази причина, преди всичко следва да е налице забавяне от страна на работодателя да изплати дължими плащания на работника или служителя. Забавяне е налице, когато съответните дължими плащания са станали изискуеми, съответно е настъпил моментът, в който те следва да бъдат изплатени. Такъв момент следва да е установен в трудовия договор, вътрешните правила за работната заплата и др.

Трудово възнаграждение се изплаща авансово или окончателно всеки месец на два пъти, доколкото не е уговорено друго. Ако трудовото възнаграждение се изплаща на два пъти месечно – авансово и окончателно, забавянето ще е налице, когато е просрочена както датата за авансовото плащане, така и отделно датата на окончателното плащане.

Без значение е продължителността на забавянето – дни, седмици или месеци. Без значение е и обстоятелството дали това се дължи на виновно поведение от страна на работодателя, или на външни, независещи от него обективни причини. Забавянето от страна на работодателя е достатъчно основание за прекратяване на трудовото правоотношение без предизвестие по инициатива на работника или служителя.

Следва да се има предвид обаче, че в Кодекса на труда е уредено гарантирано изплащане на трудово възнаграждение в размер на 60 на сто от brutното трудово възнаграждение, но не по-малко от минималната работна заплата за страната.

Разликата до пълния размер на трудовото възнаграждение остава изискуема и се изплаща допълнително, ведно със законната лихва. Ако плащането е съобразено с тези изисквания, то поведението на работодателя при тази ситуация не може да се окаже като нарушение, даващо основание за прекратяване на трудовия договор без предизвестие.

Когато има забавяне от страна на работодателя с изплащането на трудовото възнаграждение на работещия и той, от своя страна, е подал заявление за напускане без предизвестие на това основание, тогава работодателят е длъжен да издаде и връчи срещу подпис и дата заповед за прекратяване на трудовото правоотношение на посоченото правно основание.

Ако работодателят не съобрази поведението си с тези изисквания на закона, работникът или служителят има право да потърси съдействие от съответната инспекция по труда.

При прекратяване на трудовото правоотношение от работника или служителя без предизвестие в тези случаи работодателят му дължи обезщетение в размер на brutното му трудово възнаграждение за срока на предизвестията – при безсрочно трудово правоотношение, и в размер на действителните вреди – при срочно трудово правоотношение.

Справка: чл. 327, ал. 1, т. 2 от Кодекса на труда; чл. 270, ал. 2 от Кодекса на труда; чл. 245 от Кодекса на труда; чл. 221, ал. 1 от Кодекса на труда.

ГРАД В БЪЛГАРИЯ	ТУРСКИ ВОЙНИК	ФРЕНСКИ ФЕСТИВАЛЕН ГРАД	АЗБЕСТОЦИМЕНТОВ МАТЕРИАЛ	ПЕЧАТНО ИЗДАНИЕ	КУРОРТЕН ГРАД В БЕЛГИЯ	МАРКА МОБИЛНИ ТЕЛЕФОНИ	РУСКА КОСМИЧЕСКА СОВАЛКА ИЗСТРЕЛЯНА ПРЕЗ 1988 Г.	ИТАЛИАНСКИ РЕЖИСЬОР „РИМ ОТКРИТ ГРАД“		
СТОЛИЦА НА ВИЗАНТИЯ		РЕКА В ИСПАНИЯ		СУЛТАНСКИ УКАЗ	СТАРА МЯРКА ЗА ТЕЖИНА		УЧЕБНА ЕДИНИЦА	ГЕРОЙ НА КАЛМАН		РИБА ЕДРО ПОПЧЕ
ГЕРОИНЯ НА ЕМИЛ ЗОЛА			ГЕРОИНЯ НА АРТЪР ХЕЙЛЪН ОТ „КОЛЕЛА“			РИЗИЦНА, БРОНЯ				
ВЪЗПИТАНИК НА ВОЕННО УЧИЛИЩЕ			ЧАСТ ОТ СЧЕТОВОДЕН БАЛАНС			МАЛЪК ТОВАРЕН АВТОМОБИЛ				
РЕКА В ШВЕЙЦАРИЯ		ХИМАЛАЙСКА МЕЧКА	ЕВРОПЕЙСКА СТОЛИЦА			ЛЕКАРСТВО, КОЕТО ЛЕКУВА ВСИЧКО КАВКАЗКО ПИТИЕ				
МАЛКА ЧАША ЗА АЛКОХОЛ		БЪЛГАРСКИ КНИГО-ИЗДАТЕЛ (1828-1911)	СИЛЕН ПРОЛИВЕН ДЪЖД		ГЕРОЙ ОТ „БОЯНСКИЯТ МАИСТОР“			РУСКИ ПИСАТЕЛ (1905-1979)		БИВША АВИАКОМПАНИЯ НА САЩ
	СБОР ОТ СВЕДЕНИЯ ЗА ДАДЕНО ЛИЦЕ			ИРЛАНДСКИ ПИСАТЕЛ (1906-1989)	ГЕРОЙ НА О. ВАСИЛЕВ ОТ „ЛЮБОВ“		ПАРИЧНА ЕДИНИЦА В ЛАОС			
РУСКИ МАТЕМАТИК (1857-1918)	ТЕЖЪК МИНЕРАЛ С РАЗЛИЧНИ ЦВЕТОВЕ	РУСКИ ПИСАТЕЛ (1870-1953)		МАРКА ДОМАКИНСКИ СЪДОВЕ И УРЕДИ		РОМАН ОТ КАТЛИН УДИУИЗ	ЕГИПЕТСКИ АКТЪОР - 13-ИЯТ ВОИН“ (1932-2015)			
	ЕДИН ОТ ПРЪСТИТЕ		НАТРУПАН ЗЕМЕН МАТЕРИАЛ	МАРКА КОЗМЕТИЧЕН КРЕМ		ФРЕНСКИ ПОЕТ - „ФЕДРА“				
СТОЛИЦАТА НА ВИЕТНАМ			ОПЕРА ОТ ФРИДРИХ ФЛОТОВ			АНГЛИЙСКИ ПИСАТЕЛ (1832-1898)			МУЗИКАЛНО-СЦЕНИЧНО ПРОИЗВЕДЕНИЕ	
СРЕДСТВО ЗА ПИСАНЕ			ЛАДОВО НАКЛОНЕНИЕ (МУЗ.)			РОМАН ОТ СТИВЪН КИНГ				
		ГОРНА СТЕНА НА СТАЯ	ПРЕПИНАТЕЛЕН ЗНАК			ИЗПЪЛНИТЕЛ НА ПЕСНИ				
АНГЛИЙСКИ ЛОГИК (1834-1923)		ВЕНЕЦУЕЛСКА АКТРИСА	ДЕБЕЛА ДЪСКА		В САЩ- ИЗБИРАЕМ СЛУЖИТЕЛ, ОТГОВАРЯЩ ЗА РЕДА					
АНЕКДОТ		КОРЕННИ ЖИТЕЛИ НА НОВА ЗЕЛАНДИЯ		ПЕРИОД ОТ ПАЛЕОЗОИСКАТА ЕРА	КАРТИНА ОТ РЕМБРАНД		БАНКОВ ПАРИЧЕН ДОКУМЕНТ	СУШЕНА ПРОЛЕТНА СКУМРИЯ	РАСТЕНИЕ, ВИД ПОДПРАВКА	
	ВИСОК СЪЛЪБ НА ПЛАВАТЕЛЕН СЪД	БЪЛГАРСКИ ЕСТРАДЕН ПЕВЕЦ		ГОРЯЩА ПРЪЧКА	ФОКУСНИК		ДИМООТВОД			
ПОЕМА ОТ П. ЯВОРОВ	ИЗРАЗ, ОБРАЗУВ. ОТ БУКВАЛЕН ПРЕВОД	ЖЕНСКА ДРЕХА ОТ ГРАОВСКО		ГЕРОИНЯ НА П. МАСКАНИ ОТ „СЕЛСКА ЧЕСТ“		РАЗКАЗ ОТ Д. ЦОНЧЕВ				
			ВЕРИЖКА ЗА ЧАСОВНИК			ГОЛЯМА ТОРБА				
			КРАЙНА ДАТА ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА ПОЛИЦА			ОБЛЕКЛО, КОЕТО СЕ ОБУВА НА КРАК				
ОПОРИ, ОСНОВИ (КНИЖ.)	БЪЛГАРСКА ПОППЕВИЦА	СЛУЖИТЕЛ, РАЗСЛЕДВАЩ ПРЕСТЪПЛЕНИЕ	ПРЪСТЕН СЪД ЗА БИНО	БЪЛГАРСКА РАДИОСТАНЦИЯ		ВИД ЯПОНСКА БОРБА			БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ (1891-1981)	
			МАРКА АВТОМОБИЛИ	АМЕРИКАНСКИ АКТЪОР - „ОКО ЗА ОКО“		КОМЕДИЯ ОТ ГОГОЛ	ТЪМНО-ЧЕРВЕН МИНЕРАЛ, ТИТАНОВ ОКИС			
РОК- ПЕВИЦА ОТ САЩ		ПРОТИВОПОЛОЖНА НА ЗЕНИТА ТОЧКА			ДЪРЖАВА В АФРИКА	КОНСЕРВИРАН В ЯМИ ЗЕЛЕН ФУРАЖ		ФРЕНСКИ ПИСАТЕЛ (1802-1870) „ТРИМАТА МУСКЕТАРИ“	ГЕРОИНЯ НА В. ШЕБАЛИН ОТ „УКРОТАВАНЕ НА ОПЪРНИЧАВАТА“	
СИЛНА ГОРЕЩИНА		ЦИГАНСКИ ЛАГЕР			МОРСКА РИБА					
	ДЪРЖАВА В АЗИЯ			ОФИЦЕРСКА КУРТКА				ГЕРОЙ НА ЖУЛ ВЕРН		
	СТОЛИЦАТА НА ФРАНЦИЯ	ПОДПАЛВАЧ		ЦЕНТЪР НА КИНОИНДУСТРИЯТА НА САЩ				ЕДИНИЦА ПЯРКА ЗА СИЛА		
ДЪРЖАВНИК		СТИЛНА ЛИТ. ФИГУРА	АРАБСКИ МОНАРХ				ПЯСЪЧЕН ХЪЛМ			
			МИСЪЛ В НАЧАЛОТО НА СЪЧИНЕНИЕ				ГОЛЯМА ПЕДЕНА МАСА В ПРИРОДАТА			
МИКРОСКОПИЧЕН ЗАРАЗОНОСИТЕЛ			ПРАВИЛА ЗА НРАВСТВЕНО ПОВЕДЕНИЕ	ВИЗАНТИЙСКА ВЛАДЕТ. ТИТЛА						
ДРЕВНО-РИМСКИ ПИСАТЕЛ			КОМПОЗИЦИЯ ОТ СЛЕПЕНИ ЕЛЕМЕНТИ			МЕСТНОСТ КРАЙ ХАСКОВО	КАМАРИЛА			
		ПОТОМЪК НА ИНДИАНЕЦ И БЯЛ	РАЗКАЗ ОТ ЙОРДАН ЙОВКОВ			ГЕОДЕЗИЧЕН ИНСТРУМЕНТ				
ОТДЕЛНА КНИГА ОТ ПОРЕДИЦА		ДРЕВНОГРЪЦКИ ПОЕТ			ЗЪРНЕНА ХРАНА, ГРЕЧКА					
ВИД ПОЕТИЧНА ОБРАЗНОСТ		РУСКИ ДЕТСКИ ПИСАТЕЛ (1908-1976)		ПЪРЖАВА В СРЕДНА АЗИЯ	ГРУБА СЕЛСКА ДРЕХА	НАРОДЕН ПЕВЕЦ В КАЗАХСТАН		ЯПОНСКИ ПИСАТЕЛ (1905-1969) „ФЕНИКС“	СИСТЕМА ЗА ОРГАНИЗАЦИЯ НА ТОНОВЕТЕ В МУЗИКАТА	
							ИТАЛИАНСКА МАРКА КАФЕ			
РЕКА В ГЕРМАНИЯ		ИЗПЪЛНЕНИЕ НА СЛУЖЕБНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ				АЗИАТСКО СПИРТНО ПИТИЕ		СТИХОТВОРЕНИЕ ЗА ВЪЗХВАЛА		

РЕЧНИК: ДЕВОН, КАТОН, ЛЯПУНОВ, НОН

ЕВЕЛИНА ТУМБЕВА

Отговори от миналия брой

Водоравно: "Богаташите". Тенджер. "На лов". Бри. "Или". Амин. Склон. Арония. Кокили. "Ио". Иприт. Ост. Нок. Ахат. Сан. Плод. Омега. Акин. Друмев (Васил). "Еми". Стомах. Ира. Оолит. Як. Пиронкова (Цветана). Нанон. "Алено". Орбита. Склера. "Еротика". Литота. Дег (Джони). Яке. Ини. Еолит. Кака. "Стандарт". Акорус. "Фиат". Инана. Нишесте. Лаг. Затор. Бунт. Парадокс. Лоара. Ооли. Узо. Латинка. Юнкер. Апт. Неодим. Есен. Ага. Химн. Карнавал. "Зануси". Боно. Тикер. Тис. "Лиа". Смет. Вали (Алида). Фен. Числител. Азимов (Айзък). Неменя. Арарат. Оноре. Кител. Удар. Дион (Селин). Нар. Кадор. Анорак. Акант.

Отвесно: "Дон Кихот". Лексика. Пратеник. Галоа (Еварист). Оперета. Рут. Нинета. Мало (Хектор). Тамино. Атлаз. Хус (Ян). Мед. "Тони". Каротин. "Адонис". Чело. Кав. "Психо". Индиго. Емилия. "Аран". „Нокиан". Клон. "ИС". Фибрин. Икра. Разсад. Балада. Трот. Дроб. Етна. "Тико". Иран. Тени. Правило. Атлиман. Таро. Иглу. "Атила". ООН. Росер. Ютия. "Омо". Атик. Ракен. "Млада". "Ел". Одеон. Отон. Расате. Тик. Оникс. Власт. Рибa. "Евита". Ото (Николаус). Инка. Ушу. Юнак. Зона. Джак. Метол. Ксенон. Левин (Айра). Еминем. „Неда". Стока. Рамона. Трилогия. Рекет. "Лего". Лоран (Пиер). Аника. Клапа. Егира. Сиверт.

Днес 8 броя
Фонг „Национална изобразителна гимназия“
22 учебника преброя в 11 обзавеци

Анастасия
 1988 г.

Връх Славия
 Славия е единственото българско училище в България, което е специализирано за обучение на деца с изключителни способности. Училището е създадено през 1988 г. и е първото в България, което използва при обучението си метода, който използва при обучението си в САЩ, който използва при обучението си в САЩ, който използва при обучението си в САЩ.

Анастасия
 1988 г.

Рене Славия
 Рене Славия е единственото българско училище в България, което е специализирано за обучение на деца с изключителни способности. Училището е създадено през 1988 г. и е първото в България, което използва при обучението си метода, който използва при обучението си в САЩ, който използва при обучението си в САЩ.

A3·БУКИ

© 1988 г. Всички права запазени. Всички права запазени. Всички права запазени.

© 1988 г. Всички права запазени. Всички права запазени. Всички права запазени.

НАЦИОНАЛЕН СЪМВОЛ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

© 1988 г. Всички права запазени. Всички права запазени. Всички права запазени.

© 1988 г. Всички права запазени. Всички права запазени. Всички права запазени.

© 1988 г. Всички права запазени. Всички права запазени. Всички права запазени.

Анастасия е първото българско училище в България, което е специализирано за обучение на деца с изключителни способности. Училището е създадено през 1988 г. и е първото в България, което използва при обучението си метода, който използва при обучението си в САЩ, който използва при обучението си в САЩ.

2780 лв. за асистент във висше училище

Министерствът съветва учители нормалните си заплатки на два степен в общи 48 професионални изпитания

2780 лв. за асистент във висше училище. Министерствът на образованието и науката е решил да увеличи заплатите на асистентите във висшите училища. За това решение асистентите не са участвали в изпитанията за асистентство. За това решение асистентите не са участвали в изпитанията за асистентство. За това решение асистентите не са участвали в изпитанията за асистентство.

По данни на Българския съюз на професионалистите, който представлява учителите в образователната сфера, асистентите са участвали в изпитанията за асистентство. По данни на Българския съюз на професионалистите, който представлява учителите в образователната сфера, асистентите са участвали в изпитанията за асистентство.

Професионалните изпитания са проведени в 48-те училища в България, които са специализирани за обучение на деца с изключителни способности. Професионалните изпитания са проведени в 48-те училища в България, които са специализирани за обучение на деца с изключителни способности.

Днес 8 броя

Съобщаваме бързо и точно
 22 учебника преброя в 11 обзавеци

Изданията на „Аз-буки“	Цена за година	Цена за година онлайн
Български език и литература	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
История	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Математика и информатика	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Педагогика	99 лв. / 50,62€	89 лв. / 45,50€
Професионално образование	60 лв. / 30,68€	54 лв. / 27,61€
Стратегии на образователната и научната политика	63 лв. / 32,21€	57 лв. / 29,14€
Философия	36 лв. / 18,41€	32 лв. / 16,36€
Обучение по природни науки и върхови технологии	63 лв. / 32,21€	57 лв. / 29,14€
Чуждоезиково обучение	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Вестник „Аз-буки“	99 лв. / 50,62€	89 лв. / 45,50€

5% от цената –
при **ТРИ**
и повече издания

10% от цената –
при **ПЕТ**
и повече издания

15% от цената –
за **ПЪЛЕН** комплект
от изданията

Контакти: София 1113,
бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5,
тел.: 0700 18466;
azbuki@mon.bg

www.azbuki.bg

В мето

X
НАЦИОНАЛЕН

ΦΟΤΟ ΚΟΗΚΥΡΣ

уҗилище

АЗ.БУКИ

е най-хубаво

Николай Дойчинов, член на журито на
Националния фотоконкурс „В моето училище е най-хубаво“:

Хубавата снимка идва
от емоцията, която
снимащият е преживял

Николай Дойчинов работи повече от 20 години като фотожурналист за български и международни издания.

Бил е свидетел на почти всички по-значими събития в България за последните 20 години. Постепенно с натрупания опит започва да се интересува повече от въздействието на тези събития и процеси върху обикновените хора и техните съдби. Отразява широк спектър от политически, спортни, социални и културни събития в България и на Балканите.

С фотография започва да се занимавам като ученик в Националната професионална гимназия по фотография и полиграфия в София. Кариерата го отбелязва в „Седмичен Труд“, в „Сега“, в „Дневник“. В периода 2005 – 2008 г. работи в Агенция „Ройтерс“. След това работи на свободна практика за международни медии и агенции. Снима репортажи основно за Агенция „Франс Прес“, но също така и за „Ню Йорк Таймс“, „Шпигел“, „Либерасион“, „Вашингтон Пост“ и други авторитетни международни издания, спазвайки високи журналистически и естетически стандарти.

От 2025 г. е щатен фотограф на Агенция „Франс Прес“ за България. На базата на опита си се стреми да спазва стил и стандарт на работа, основаващи се на честност, безпристрастност и обективност.

Сред по-значимите теми, които е документирал, са емигрантските и бежанските потоци, преминаващи през Балканите, бежанците от Украйна, присъединяването на България и Румъния към Европейския съюз, връзките на властта с организираната престъпност в България, завръщането на българските медицински сестри, осъдени на смърт в Либия, живота на ромските малцинства на Балканите и други.

Важна част от работата му през годините са и репортажите от традиционни религиозни и културни събития на различните общности в България.

– Г-н Дойчинов, Вие сте фотожурналист със световна кариера. Разкажете ни повече за пътя си от училище дотук?

— Още от ученик в X клас в Националната професионална гимназия по фотография и полиграфия в София бях заплънен от идеята да се занимавам конкретно с фотожурналистика. Така се възползвах от възможността да започна още в XI клас стаж във в. „Седмичен Труд“. Там мои ментори бяха Пламен Петров и Цветан Томчев, които ми отделиха изключително внимание и до голяма степен формираха представата ми за това как искам да се развивам.

– Кога и как решихте да се занимавате професионално с фотография?

— От ранна възраст обичах да чета исторически романи и да рисувам вълнуващи моменти от историята. Към фотожурналистиката ме привлякоха няколко учебника по съвременна история, където имаше невероятни снимки от значими исторически събития. Мисълта да бъда част от тези събития и да ги документирам, бе изключително вълнуваща за мен.

– От това издание конкурсът „В моето училище е най-хубаво“ има три нови категории във втора възрастова група. Какъв съвет бих

те дали на участниците?

– Бих посъветвал участниците в конкурса да търсят непринудени моменти, ситуации в които обектите им са в естествена ситуация, без да знаят или обръщат внимание, че са снимани. Заснемането на моменти от всекидневието или на емоционални събития и реакции, свързани с училището, ще са с особена стойност.

– Какво трябва да знае един ученик, който е решил да се занимава професионално с фотография след завършване на средното си образование? Къде би било добре да продължи образованието си?

– Моите учители по фотография в живота винаги са ми казвали, че ако искам да стана добър във фотожурналистиката, трябва да уча и чета много. Развитието в университет, специално на учениците, насочили се към фотожурналистиката, трябва да е насочено към хуманитарните дисциплини. Човекът и неговото поведение са основен обект на фотографията, така че изучаването им е от най-съществено значение.

– До каква степен теоретичната подготовка е важна във Вашата професия?

— Умението как да използваш светлината и композицията, е свързано преди всичко със способността на човек да съзерцава. Във фотожурна-

листиката подготовката преди всяко снимане е свързана с множество информация, която трябва да изгради представа за контекста на това, което трябва да се снима.

– Кое е най-честото грешно разбиране за снимането? Всеки с мобилен телефон в ръката може ли да стане фотограф?

— За мен камерата и техническите ѝ параметри не са най-важни. По-скоро хубавата снимка идва от емоцията, която снимащият е преживял и предал на другите, от чувството, запечатано в изображението.

– Ако има само едно правило във
фотографията, кое би било то?

– Снимай за светлините и проявявай (обработвай софтуерно) за сенките. Или най-ценният съвет, който получих като ученик от любим учител: „Никога не подценявай човека срещу себе си, защото той те превъзхожда поне в едно нещо, без дори да подозираш!“.

– Как се ражда добра снимка –
с търпение или с късмет?

– Хубавата снимка се получава с търпение, упорство и вдъхновение, а късметът е винаги добре дошъл.

– За да бъдеш добър фотограф, трябва да имаш техника или идея? Кое е по-важно?

– Техниката не е толкова важна, колкото вдъхновението и желанието да твориш и да съзерцаваш.

– И последен въпрос – има ли най-подходящо място за наистина хубава снимка? От какво зависи тя – светлина, декор, събитие...

– Любимото ми време за снимки като светлина, атмосфера и настроение е час преди разсъмване.

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско общообразователско списание
в година XXX, 2012 г. номер 1

ИСТОРИЯ

Българско общообразователско списание
в година XXX, 2012 г. номер 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско общообразователско списание
в година XXX, 2012 г. номер 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско общообразователско и методическо списание
в година XXX, 2012 г. номер 1

**ОБУЧЕНИЕ
ПО ПРИРОДНИ НАУКИ
И ВЪРХОВИ ТЕХНОЛОГИИ**

в година XXX в номер 1, 2011

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско общообразователско списание
в година XXX, 2012 г. номер 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Методическо списание
в година XXX, 2012 г. номер 1

ФИЛОСОФИЯ

Българско общообразователско списание
в година XXX, 2012 г. номер 1

**ЧУЖДОЕЗИКОВО
ОБУЧЕНИЕ**

Научно-методическо списание
в година XXX, 2012 г. номер 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

39

2 – 8 октомври 2025 г.

Йовков в литературната история

*Откъс от „Писателската мемоарна памет за Йордан
Йовков – варианти на помнене“*

Теодора Кашилка

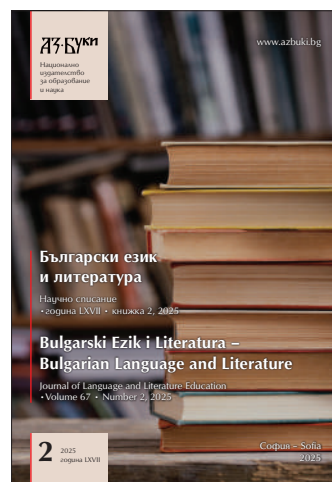
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

1. Хронология на натрупването на паметта

Името на Йордан Йовков е едно от най-често срещаните в писателската памет за периода между двете световни войни. Десетилетия след смъртта на писателя през 1937 г. неговите съвременници не спират да записват спомените от познанието си с него.

Първият сборник със спомени за Йордан Йовков е отпечатан няколко месеца след смъртта му под редакцията на Светослав Минков. Това е изданието „Йордан Йовков. Спомени, статии и бележки за живота и творчеството му“ (1937), в което са включени основно текстове на писатели и литературни критици. Сред тях са Елисавета Багряна, Владимир Василев, Дора Габе, Константин Константинов, Димитър Подвързачов, Георги Цанев, Теодор Траянов, Константин Петканов, Христо Радевски и др. В бележка към изданието съставителят Светослав Минков отбелязва, че материалите в сборника са препечатани от изчерпвания вече „Йовков лист“, издаден по случай четиридесет дни от смъртта на писателя. Целта е да се даде едно „по-трайно значение на текстовете“ и да бъдат запазени като „ценен извор за бъдещи изследвания върху живота и творчеството на големия покойник“ (Minkov 1937, p. 133). Част от тези мемоарни текстове намират трайно място в писателската памет за Йордан Йовков и са препечатвани в по-късни сборници и юбилейни издания (спомените на Елисавета Багряна, Дора Габе, Христо Радевски, Константин Константинов, Димитър Подвързачов и др.), но част от текстовете не са отпечатани втори път и не добиват широка популярност (спомените на Теодор Траянов, Константин Петканов, Михаил Арнаудов и др.).

Заглавието е на редакцията

www.bel.azbuki.bg

Списанието се реферира
и индексира в Web of Science:
Emerging Sources Citation Index

Главен редактор

Проф. д.п.н. Галя Христозова
E-mail: hristozova@bfu.bg

Редактор

Д-р Мая Падешка
E-mail: bel@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Български език и литература“, кн. 2/2025:

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ

Телемахия: съвременният дебат върху „Митът за Одисей“ / Камелия Спасова

Шест тезиса към две съвременни литературни истории / Ноemi Стоичкова

Ризата и смъртта / Здравко Дечев

Писателската мемоарна памет за Йордан Йовков – варианти на помнене / Теодора Кашилка

ЕЗИКОЗНАНИЕ

Към въпроса за инвариантното значение на преизказните глаголни форми в обучението по български език в средното училище / Васил Стаменов

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И КУЛТУРА
ПО СВЕТА**

Принципни положения относно обучението по български език като втори – когнитивни, психолингвистични и невролингвистични ракурси / *Живка Колева-Златева*

МЕТОДИКА

За един рефлексивнокритически подход спрямо дигиталните технологии в обучението на бъдещите учители по български език и литература в епохата на конвергентни технологии / *Наталия Христова*

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА
В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ**

Своеобразие на подходите в обучението по български език и литература в началния етап на основната образователна степен – резултати от изследване / *Нели Иванова*

**ОПИТЪТ
НА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ**

Анализ на осведомеността на учителите за съществуването на професионални блокове на учители по български език и литература. Ползи и използваемост / *Диляна Бобокова*

РЕЦЕНЗИИ И ИНФОРМАЦИЯ

New Directions for the Bulgarian Humanities (Tasheva, Iveta. Medical Humanities. Subject Matter, Terminology, Translation. Sofia, 2022) / *Daria Karapetkova*

„Морфологична (не)категориалност“ – интердисциплинарни посоки на функционалността / *Тенчо Дерекювчиев*

С увеличаването на времевата дистанция тези текстове се превръщат в библиографска рядкост и скоро са забравени, което ги изтласква от ядрото на паметта за авторовата личност.

През 1940 г. е издадена книгата на Григор Василев „Йордан Йовков. Спомени и писма“ (1940). Авторът е общественик и съученик на Йордан Йовков, а книгата е първото подобно издание за писател от междувоенния период. Значително по-късно се появяват книги за отделни личности като „Спомени за Христо Смирненски“ (1955) от Крум Кюляков, „Срещи и разговори с Никола Вапцаров“ (1961) от Георги Караславов и др.

Необичайна е появата на сборника „Йордан Йовков. Документи и свидетелства за живота и творчеството му“ (1947) под съставителството на Димо Минев. В първото десетилетие след 1944 г. Йордан Йовков е изтласкан от центъра на литературния живот. Обяснение за това отсъствие на писателя дава Любка Липчева-Пранджева в своята книга „Класици, изгнаници, емигранти“ (2020). Предмет на изследването е количественият „пик“ в преводното битие на писателя на немски език в периода 1931 – 1944 г. Търсейки причините за този „пик“, Любка Липчева-Пранджева достига до заключението, че в най-превежданите и в най-публикуваните творби на Йордан Йовков в немскоезична среда присъства топосът Добруджа – това са творби като „Жетварят“, „Чифликът край границата“, „Земляци“ и „Вечери в Антимовския хан“. Изследователката отбелязва, че връщането на Южна Добруджа на България през 1940 г. е успех за множество стратегии, сред които и на германската политика на Балканите, от което следва, че „огласяването на този успех на всички нива на публичността е повече от желателно – Добруджа (добруджанското) е мястото на справедливо възстановена кръвна връзка със свещената земя. „Певецът на Добруджа“ съответно е и най-желаният български автор, гостуващ на немскоезичния книжен пазар“ (Lipcheva-Prandzheva 2020, p. 175). Този преводачески „пик“, напълно независим от волята на починалия през 1937 г. Йордан Йовков, предопределя „показния драматизъм на отхвърленост, с който следващото десетилетие ще чете вече на български и в родния им контекст произведенията на Йовков (Lipcheva-Prandzheva 2020, p. 176).

В този контекст отпечатването на изданието на Димо Минев, и то през 1947 г., отбелязваща десетгодишнината от смъртта на твореца, е изненадващо. Важно е да се каже, че изданието не е обявено като юбилейно и никъде в него не е посочено, че то се издава по повод годишнината. Обяснение за появата му дава предговорът от Димо Минев. Авторът подробно разказва за зараждането на идеята за сборника и етапите на работа, които довеждат до публикуването на книгата. Димо Минев започва работа по изданието през 1942 г., след като попада на статията „Йордан Йовков в с. Каралии – Добруджа. По разказа на дядо Станю от същото село“ от Г. Ив. Бояджиев във вестник „Българска мисъл“. Това поражда у него любопитство за всичко, което биха разказали Йовковите близки и приятели от различни краища на България. В допълнителен стимул за Димо Минев да започне своята обиколка по издирване на спомени за Йордан Йовков, се превръща фактът, че библиотеките са

затворени поради опасност от бомбардировки заради избухналата война. От 1942 до 1946 г. Димо Минев посещава Добрич, Котел, Жеравна и по-малки населени места из Добруджа в събиране на спомени, фотографии и материали за живота и делото на Йордан Йовков. През 1945 и през 1946 г. Българската академия на науките отпуска пари на Димо Минев, за да продължи пътуванията си. По това време секретар на Управителния съвет (по-късно научен секретар) на БАН (1942 – 1949) е Спиридон Казанджиев – един от най-близките приятели на Йордан Йовков.

Книгата на Димо Минев е резултат от дългогодишната работа на съставителя и сътрудничеството му с Българската академия на науките. Самият Димо Минев отбелязва, че приключва работата по изданието през 1946 г., но е възможно умишлено да организира публикуването на книгата през годината, отбелязваща десетгодишнината от смъртта на Йордан Йовков. Въпреки това не може да се твърди, че изданието е юбилейно или че чрез него официалната власт чества паметта на Йордан Йовков. Димо Минев има лична заслуга за появата на тази книга, макар че не трябва да се подценява участието и на Спиридон Казанджиев като помощник за отпечатването ѝ в Българската академия на науките.

Освен спомени на приятели и колеги от учителските години на Йордан Йовков в книгата са публикувани малък брой спомени на негови колеги писатели – „Продължих проучванията си в София през август 1945 г. Там получих някои указания от съпругата на писателя г-жа Д. Йовкова и влязох във връзка с редица български писатели, с които Йовков е поддържал дружба или е имал с тях някакви връзки. От последните получих написани спомени“ (Minev 1947, р. 8). Димо Минев не дава повече подробности за събираческата си работа на писателски спомени, но в книгата са включени текстове на автори като Дора Габе, Стоян Загорчинов, Георги Райчев, Стилиян Чилингиров и Христо Цанков-Дерижан, Йордан Стратиев, литературните критици Владимир Василев, Никола Атанасов, Стефан Попвасилев. В сравнение с включените спомени на близки и приятели на Йордан Йовков писателските спомени за твореца са твърде малко на брой. Това се дължи на специфичния подбор на текстовете – замисълът на Димо Минев за книгата е да бъдат събрани спомените на непопулярни личности, приятели на Йордан Йовков от Добруджа, които той да издири в продължение на няколко години, да обходи места, които никой не е успял до този момент („В предлагания труд давам място само на нови, неизвестни, или малко известни сведения и документи относно живота, службата и творческото дело на Й. Йовков“ (Minev 1947, р. 9). На финала на своя предговор Димо Минев споделя намерението си да бъде събран материал и за втори том.

Втори том на книгата не е отпечатан, но през 1969 г. Димо Минев преиздава вече публикувания том, като отбелязва, че изданието е допълнено и редактирано. Съпоставителният преглед на двете издания обаче показва, че редакциите са основно върху структурата на книгата и подредбата на текстовете в тях, а не в съдържанието. Няма премахнати или добавени писателски текстове към второто издание.

В периода 1947 – 1960 г. липсва цялостно мемоарно издание (било то сборно или авторово) за Йордан Йовков. Едва в края на 50-те години се появяват отделни кратки спомени в различни издания като „Път през годините“ (1959) от Константин Константинов и „Спомени весели и не-весели на български писатели“ (1959) от Константин Гълъбов. И Константин Константинов, и Константин Гълъбов са сред авторите, чиито спомени се различават от идеологическите мемоарни разкази за периода между войните. В този период е написан и мемоарният текст на Стилиян Чилингиров за Йордан Йовков, но той е публикуван едва през 2015 г. в книгата „Моите съвременници“, том 2 (2015). Повече от едно десетилетие паметта за Йордан Йовков не се попълва активно, въпреки че спомени за него са включени в едни от най-значимите мемоарни книги за периода.

Паметта за писателя започва да се дооформя отново чак през 60-те години. От огромно значение е книгата на Спиридон Казанджиев „Срещи и разговори с Йордан Йовков“ (1980). Авторът на изданието е един от малцината близки приятели на твореца, мнозина от Йовковите съвременници свидетелстват за близостта между двамата и честите им беседи. Спиридон Казанджиев е не само близък приятел на Йордан Йовков, но и учен, занимаващ се с проблемите на психологията, естетиката и литературната критика, което прави записаните от него спомени и разговори още по-ценни за реконструирането на психологическия и творческия портрет на писателя.

Важно значение за реабилитирането и утвърждаването на Йордан Йовков в канона на социалистическата литература има включването му в първия том на поредицата „Литературни мемоари“ на издателство „Български писател“ през 1962 г. заедно с Елин Пелин и Антон Страшимиров. В изданието със спомени за тримата белетристи са включени най-много спомени за Йордан Йовков (общо тридесет и четири мемоарни текста; за сравнение текстовете за Антон Страшимиров са деветнадесет на брой), което е показателно за обема на натрупания корпус мемоарни текстове за Йордан Йовков до 60-те години на XX век. Почти всички спомени в сборника са вече

публикувани, изключения правят текстовете на съпругата на писателя Деспина Йовкова и на литературния критик Георги Константинов, които се публикуват за първи път.

Десетки са писателските мемоарни текстове на Йовковите съвременници, публикувани през следващите десетилетия от автори като Малчо Николов, Иван Мешев, Камен Зидаров, Георги Цанев, Вичо Иванов и др. Едни от най-късно публикуваните писателски спомени за твореца са част от книгите „Спомени. Дневници. Писма“ (1983) на Иван Радославов, „Среци по пътищата. Мемоарни импресии“ (1984) на Владимир Полянов и „Объркани спомени“ (1986) на Димитър Пантелеев.

Писателската памет за Йордан Йовков се натрупва в продължение на повече от четири десетилетия. Прекъсване в това натрупване се наблюдава в първите години след установяването на новия политически режим, приблизително това е времето от 1944 до 1956 г. Въпреки спада в съставянето на спомени за писателя именно в този период е издадена една от най-важните книги, която има фундаментална роля в конструирането на паметта за писателя – „Йордан Йовков. Документи и свидетелства за живота и творчеството му“ (1947) на Димо Минев. От смъртта на писателя през 1937 г. до края на 80-те години, когато са написани и публикувани последните спомени на Йовковите съвременници, паметта за него непрекъснато нараства. Тази памет се консолидира в няколко основни ядра.

2. Варианти на помнене

В паметта за Йордан Йовков се наблюдават няколко топоса на повторителност. От една страна, тази повторителност се изразява в това, че Йовковите съвременници разпознават едни и същи проявления на характера на писателя и ги описват в спомените си – неговата затвореност, мълчаливост, перфекционизма му. От друга страна, е налице и специфична тематична повторителност в мемоарните текстове. В голяма част от тях Йордан Йовков е поставен в контекста на едни и същи обстоятелства, при които се проявяват най-характерни му черти – посещенията в различни столични заведения, по време на които обмисля бъдещите си творби или в по-редки случаи беседва със свои колеги по перо; трудностите, свързани с намиране на добра работа, която да му позволи да се отдаде на писане, и др. Тази осезаема повторителност в мемоарните текстове за писателя е коментирана и от Антоанета Алипиева.

Спомените за Йордан Йовков, представени в книгите на Димо Минев „Йордан Йовков. Спомени и документи“ (Вн., 1969) и „Антон Страшимиров, Елин Пелин, Йордан Йовков в спомените на съвременниците“ (С., 1962) имат категоричен лейтмотив, определящ битийното присъствие на писателя: „тих“, „мълчалив“, „срамлив“, „замислен“, „сдържан“, „мрачен“, „неразговорлив“, „затворен“, „съсредоточен“, „кротък“, „свит“, „скромен“, „не дружеше с никой“. Тази устойчивост на един вътрешен психологически портрет е породена от забелязвания от всички факт, че „Йорков винаги си запазваше някаква неутрална зона около себе си“ (Стоян Загорчинов), че никой външен не може вътрешно да присъства в психическите процеси на Йовковата личност, която, пребивавайки в света, поглъща и интериоризира чутото за света (Alipieva 2002).

В текста си Антоанета Алипиева изгражда психологически портрет на Йордан Йовков с помощта на мемоарните текстове, като обвързва създадения устойчив портрет на автора със същността на героите му – „Самотен автор, самотни герои, самотни метафори на градивността, сдобили се със съдба, в която самобитието овладява съществуването и със своята активност го осъществява и подлага на изпитания“ (Alipieva 2002). Тезата на Антоанета Алипиева намира подкрепа в по-ранния мемоарен текст на Петър Динеков.

Когато четем произведенията на Йовков, не можем да не открием възбуждане в някои от героите му тая дълбока вътрешна негова съсредоточеност, привидна затвореност и откъснатост от света, зад която се криеше всъщност непрекъснато вътрешно общуване с хората. Нима от нея няма нещо в мислите и съзерцанията на „Дядо Щербо“, в „Сенебирските братя“, в чертите на Иван Белин, който – както пише Йовков – „обичаше да се вглежда внимателно във всяко нещо, да вникне в него, да го проумее; в прекрасния образ на Сали Яшар, прочутия майстор на каруци от Али Анифе в „Песента на колелетата“? [...]

Не е трудно да открием дълбокото вътрешно сродство между тоя прочут майстор на каруци и самия писател, чрез него да разберем по-добре самия писател, който като Сали Яшар бе вдълбочен в себе си, „приказваше малко, но и малкото, което кажеше, беше ясно, умно, отмерено“, който дълги часове съзерцаваше света и хората, останал сам със себе си и с мислите си. Тоя образ на Йовков – мълчалив и замислен, съсредоточен в себе си – ще запомнят всички, които го познаваха (Dinekov 1962, p. 547, 548).

Петър Динеков споделя, че има възможността да общува с Йордан Йовков в последните години от живота му заради разликата във възрастта помежду им („Детинството и ученичеството ми

бяха изпълнени с образите на трима български писатели, които най-много обичах да чета – Вазов, Елин Пелин и Йовков“ (Dinekov 1962, p. 544). Дори и по време на по-късните си срещи с писателя Петър Динеков запазва дистанция и не установява близки отношения с писателя. Това подсказват детайлите в мемоарния текст – „приближавах се към с него с безгранично уважение“; „виждах го най-често в книгоиздателство „Хемус“ (Dinekov 1962, p. 545). В този смисъл мемоарният текст на Петър Динеков е преди всичко един литературноисторически портрет на човек, за когото авторът има преки впечатления. Това сближава текста на Петър Динеков с този на Антоанета Алипиева и го отдалечава от същинските мемоарни текстове на Йовковите съвременници.

В своята „История на българската литература“ Светлозар Игов също коментира близостта между живота на Йордан Йовков и живота на неговите герои, като определя Сали Яшар от разказа „Песента на козелетата“ за „идеален, битиен двойник“ (Igov 2010, p. 736) на писателя.

Изследователи като Петър Динеков, Антоанета Алипиева и Светлозар Игов забелязват характерни черти в Йовковия портрет, които разпознават като vyplътени в героите от произведенията му. Възможно ли е обратното – дали паметта за писателя не разпознава част от персонажите му като идентификационно важни за личността му?

В голяма част от мемоарните текстове на своите съвременници Йордан Йовков е описан като мълчалив, затворен, вгълбен в собствените си мисли човек, който се разкрива единствено в компанията на близки приятели, и то в доста редки случаи. Много от авторите подчертават склонността му към съзерцание и съсредоточено вглеждане в света около себе си.

...потънал в съзерцание (Dinekov 1962, p. 545).

... съзерцателен и романтичен натюрел (Zagorchinov 1962, p. 371).

...той беше затворен и необщителен, мълчалив, унесен в съзерцания, съсредоточен в себе си и мъчно се разкриваше в дружеска беседа (Popvasilev 1962, p. 442).

... по-затворен, по-своенравен, по-усамотен от другите (Raychev 1962, p. 349).

... обикновено седеше сам на маса и явно не търсеше общуване с препълненото по това време с писатели и художници помещение; Въобще Йовков беше вгълбен в себе си човек, с честни пориви. Той не общуваше с много хора, не идваше на събрания; ...почти слаб, попрегърбен [...] приведен леко на една страна, вгълбен в себе си (Polyanov 1984, p. 106).

...Йовков бил тих, скромен и много вгълбен в себе си младеж (Dimitrova 1998, p. 120).

...мълчалив, устремил поглед в една точка (Mesechkov 1978, p. 265).

...Йордан Йовков беше по-особен характер от другите членове на компанията. Додето другите шумяха, шумно изразяваха своите възторзи или негодувание от нещо, той стоеше през цялото време мълчалив, рядко се вмесваше и винаги съсредоточен и съзерцателен (Radoslavov 1983, p. 137).

...Седи до масата на тротоара, неподвижен, прехвърлил един крак върз друг, с малко вдигната глава, със стиснати устни и поглед, едновременно отправен навън за наблюдение и съсредоточен за вътрешно съзерцание... Посочи ми го Людмил Стоянов: „Ела да видиш Йовков! Истински син на селото... Мълчи по цели часове. С никого не говори“ (Popdimitrov 1962, p. 439).

Пълния текст четете в „Български език и литература“, кн. 2

Приобщаване чрез дуално обучение

*Откъс от „Възможности
за приобщаване чрез дуално обучение“*

Д-р Силвия Тонева

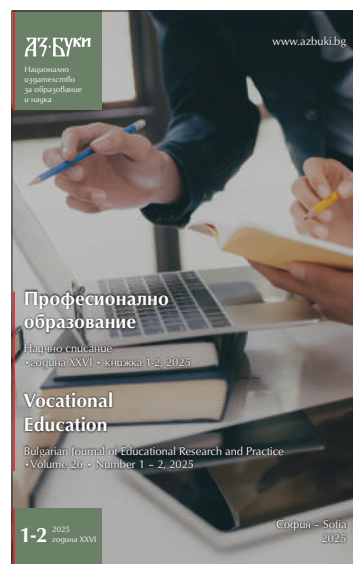
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
(България)

1. Въведение

Образованието играе решаваща роля за овластяването на хората със специални образователни потребности (СОП), като им дава възможност да водят независим живот и да участват пълноценно в обществото. То осигурява личностно развитие, като предоставя възможности за усвояване на необходимите професионални умения, за участие във всички области на живота, като по този начин помага за справяне с проблеми като бедността, безработицата и социалното изключване. Достъпът до образование е от основно значение за преодоляването на тези бариери и позволява на хората с ограничения да използват наличните обществени услуги. За учениците със СОП е от съществено значение да имат равен достъп до образование, включително до използването на технологии, за да се осигури пълноценно участие в социалния и професионалния живот. Особено важни днес са предизвикателствата, свързани с приобщаващата функция на образованието и равния достъп до придобиване на квалификация, когато политиките обръщат сериозно внимание на равенството в обществата. Създаването на предпоставки за организиране на практическата форма на обучение на лица от уязвими групи е неизследвана досега територия в разглежданите държави.

Дуалното обучение се е доказало в най-развитите икономики на Европа като ефективен инструмент за осигуряване на квалифицирани специалисти, които от обучителната ин-

Заглавието е на редакцията

www.vocedu@azbuki.bg

*Списание е представено в
ERIH PLUS; CEEOL; EBSCOhost;
Google Scholar; Primo; ExLibris*

Главен редактор

Проф. д-р Тоня Георгиева
E-mail: tonia@au-plovdiv.bg

Редактор

Красимира Дешева
0884 94 52 02

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: vocedu@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Професионално образование“, кн. 1 – 2/2025:

Възможности за приобщаване
чрез дуално обучение / Силвия То-
нева / Silvia Toneva

Как изкуственият интелект про-
меня образованието [How Artificial
Intelligence is Changing Education] /
Магдалена Мъглижанова

Социално-икономически фактори и интегрирана система за управление – ефективен механизъм за качествено професионално обучение / *Мария Гюлеметова*

Интерактивните платформи – средство за по-лесно усвояване на учебния материал / *Ренета Цветкова*

Ролята на професионалното STEM образование в изграждането на култура на стандартизация: предизвикателства и възможности / *Боряна Илиева*

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Преход към дигитално доверие – ролята на фирмения имейл в успеха на малките и средните предприятия / *Никола Цоцев*

АНАЛИЗ

Анализ и избор на структурни компоненти на нискостойностен паралелен делта робот / *Станислав Цолов*

ситуция директно започват работа и допринасят за растежа на икономиката. В дуалната система обучението по теория на професията се извършва в образователна институция (професионална гимназия, център на професионално обучение), а практическата част – на реално работно място в компания с подкрепата на обучен наставник. Преходът към заетост е важна задача на дуалния модел на обучение, ето защо той може да се използва за интеграция на хората с увреждания.

Материалът насочва вниманието към критичните фактори, които оформят приобщаващия потенциал на образователните системи в България, Гърция и Германия, подчертавайки ролята на дуалната форма за усвояване на професионална квалификация. Неравенствата в образованието водят директно до социална, гражданска и икономическа поляризация в обществата и отговорните за политиките институции следва да предлагат решения за справяне с тези проблеми. Анализирани са предизвикателствата и възможностите за професионална интеграция на хората със СОП.

Целта е да се предостави преглед на съществуващите условия и да се набележат начини как системата на професионалното обучение може да бъде по-приобщаваща именно чрез дуалната форма. Анализът предлага конкретни препоръки и най-добри практики за устойчиво насърчаване на интеграцията на хората със СОП на пазара на труда след включване в дуалната система.

Определянето на ефективни стратегии за достъпност в рамките на системите за професионално образование и обучение (ПОО) е от решаващо значение за подобряване интеграцията на хората със СОП, за осигуряване на необходимите приспособления в подкрепа на ученето, за предлагане на адаптирани услуги и за създаване на приобщаваща среда за всички обучаеми лица (Vladimirov, 2011).

Сравнителният преглед е разработен, като са анализирани различни източници чрез метода desk research и са разгледани стъпките, предприети в трите страни за укрепване на включването в образование и стратегиите за обучението, базирано на реално работно място.

Използвани са данни от международни и национални разпоредби, политически документи и примери за добри практики. Целта на статията е да се фокусира вниманието на заинтересованите страни към потенциала на дуалното обучение да изиграе ключова приобщаваща роля в трите европейски държави.

2. Възможности и ограничения чрез дуалната система в България, Гърция и Германия да се осигури квалификация за лица със специални образователни потребности

2.1. България

Пазарът на труда в страната изпитва сериозни затруднения при осигуряването на необходимата работна сила с подходяща квалификация. Големият набор от държавни мерки дава незадоволителни резултати, а демографската картина става все по-сложна поради ниската раждаемост и застаряващото население. В края на 2022 г. на 65 и повече навършени години са 1 515 383, или 23,5% от населението на страната. Спрямо 2021 г. делът на населението в

тази възрастова група се увеличава с 0,1 процентни пункта. Населението в трудоспособна възраст към 31.12.2022 г. е 3 775 хил. души, или 58.5% от населението на страната. След пандемията от COVID-19 Министерството на труда и социалната политика въведе редица нови инициативи, свързани с насърчаване на гъвкавата заетост, ученето през целия живот и валидирането на умения, придобити чрез неформално учене. Агенцията по заетостта увеличи броя и вида на предлаганите услуги за безработни лица, включително лица от уязвими групи.

През 2024 г. е утвърден Списък на професиите и специалностите от Списъка на професиите за професионално образование и обучение, по които обучението за придобиване на професионална квалификация може да се провежда изцяло в дистанционна форма. Той включва 13 професии. Законът за професионалното образование и обучение предлага голямо разнообразие от форми на обучение: дневна, вечерна, задочна, самостоятелна, индивидуална, дистанционна и обучение чрез работа (дуална система на обучение). Практическото обучение в дуална форма се доказва като най-ефективния модел за придобиване на квалификация и през последните 10 години в страната бяха положени сериозни институционални усилия за по-широкото му въвеждане.

През 2010 г. Европейската комисия приема Стратегията на ЕС за хората с увреждания до 2020 г., която призовава хората с увреждания да се възползват напълно от обучението с цел участие в обществото и европейската икономика. В България чл. 5 от Закона за хората с увреждания урежда правото на достъп до професионално образование и обучение на хора с различни увреждания.

Агенцията за хората с увреждания изгражда и поддържа информационна система, съдържаща данни за здравословно състояние, квалификация, образователно ниво, лични възможности за социално включване, професионална реализация, социално-икономическо положение, демографски и други данни.

Един от основните принципи за осигуряване на качеството на професионалното обучение в България е прозрачност и достъпност (Nikov, 1996). По данни от годишните доклади за самооценка на качеството на лицензираните доставчици на ПОО осигуряването на достъпна архитектурна среда е най-сериозното ограничение за включването на лица от уязвими групи в курсовете за придобиване на професионална квалификация. От общо над 850 лицензирани центрове за професионално обучение едва 21 предлагат дуална форма.

Основните проблеми в страната, свързани с приобщаването чрез практическо обучение, могат да бъдат обобщени, както следва:

- ниско заплащане и недостатъчен брой квалифицирани кадри обучени за работа с лица от уязвими групи;
- слабо насърчаване на възможностите за професионална квалификация сред лица от уязвими групи;
- различни дефицити в националните политики за образование и заетост;
- недостъпна архитектурна среда в организации, които провеждат обучение в теоретичната и практическата част;
- повишаване на ресурсния капацитет, включително на работещите в сферата на дуалното обучение.

Въпреки че държавните институции разполагат с представителна и достоверна информация от различни регистри, липсва яснота за структурата на лицата по вид увреждане, възраст, регионално разпределение, образователно-квалификационно ниво, трудов стаж.

Провеждането на държавната политика за интеграция на хората със СОП е насочено не толкова към нуждите и социалното включване, колкото към координиране на взаимоотношенията между институциите, които имат различни функции. Именно образованието и квалификацията са сред водещите фактори, които разкриват по-големи възможности за реализация на хората със СОП на пазара на труда, поради което изследването на актуалните нужди в тази сфера у от изключителна важност. Необходими са комбинирани социални и образователни услуги, разработване на специализирани квалификационни програми, информирание на работодателите за програмите за заетост и усъвършенстване на самите мерки за заетост. Дуалната форма на обучение, правилно подготвена и реализирана, може да бъде добро решение на редица социално-икономически проблеми, пред които са изправени лицата от различни уязвими групи.

2.2. Гърция

Системата на професионалното образование за хора с увреждания в Гърция среща сериозни трудности, някои от които са: липсата на хармонизация с пазара на труда, липсата на професионално ориентиране и професионално консултиране за лицата и техните семейства, ограниченият образователен опит и профилът на самите обучаеми (ниски очаквания, ниско самочувствие,

значителна степен на зависимост от социалната среда), институционални бариери. Освен това тези недостатъци са свързани до голяма степен с високия процент на хора със СОП, отпаднали от системата за ПОО.

Подобряването на уменията и пригодността за заетост на учениците с увреждания не може да бъде постигнато единствено чрез интегрирани учебни пътеки. Тази целева група има постоянно ниски нива на участие в програми за квалификация.

Нужни са целенасочени политики и практики, за да се гарантира ефективно включване. Решаването на този въпрос остава приоритет в съответствие с Европейската стратегия за правата на хората с увреждания. С приближаването на 2030 г. тези предизвикателства подчертават необходимостта от по-целенасочена и приобщаваща рамка за осъществяване на ПОО в страната.

Специалностите в националната квалификационна система в Гърция са разпределени в следните области на образование: 1) Информационни и комуникационни технологии; 2) Селско стопанство; 3) Бизнес администрация; 4) Науки за земята; 5) Строителство и архитектура; 6) Образование; 7) Изкуства; 8) Минни и производствени технологии; 9) Хуманитарни науки; 10) Сигурност и отбрана; 11) Услуги в областта на здравеопазването; 12) Социални услуги; 13) Транспортни услуги и 14) Инженерни услуги. Обучението на работното място е важна част от програмите за професионално образование и обучение в страната. Повечето от тези програми се предлагат от училищата, като делът на практическото обучение варира в зависимост от нивото на квалификация. Съществуващата правна рамка за дуалната система в Гърция е добре дефинирана и е обновена със Закон 4763/2020 за професионалното образование и обучение, с който се въвеждат мерки за подобряване на сътрудничеството между училищата и бизнеса, като се засилва връзката между образованието и пазара на труда.

За допускане до дуално обучение на лица със СОП в Гърция се изискват следните предварителни условия.

- Функционалност – лицето с увреждане трябва да притежава съответната функционалност, включително физическа, психическа, интелектуална и сетивна, която да му позволява пълноценно участие както в теоретичното, така и в практическото обучение по професията.

- Възможности – заобикалящата среда не трябва да пречи на лицето със СОП да реализира своята функционалност чрез съответните дейности.

Един от ключовите принципи за осигуряване на качеството на професионалното обучение в Гърция е „Прозрачност, достъпност и социален диалог“. Осигуряването на достъпна архитектурна среда е значително предизвикателство за включването на лица от уязвими групи в курсове за ПОО. Проблемите с достъпността, особено свързани с физическата инфраструктура, са идентифицирани като бариера за учениците със СОП. Това се подчертава в редица национални доклади, насочени към подобряване на приобщаването в образователната система.

Като положително развитие може да се отбележи, че последните стратегически планове подчертават необходимостта от подобряване на достъпността и включването на хората със СОП в ПОО в Гърция. Съгласно Националния стратегически план за професионално образование, обучение, учене през целия живот и младежта (2022 – 2024 г.), подобряването на достъпността и социалното включване е приоритет за модернизацията на ПОО в Гърция. Документът признава значението на предоставянето на равни възможности за уязвимите групи, включително хората с увреждания, и необходимостта от непрекъснати подобрения в тази област.

В контекста на съвременния подход, основан на правата, е важно да се подчертае възможността за равнопоставено интегриране на хората с увреждания в общообразователната система, в интегрирано ПОО, включително чрез дуална форма на обучение. Интегрирането на измерението на уврежданията – особено чрез осигуряване на необходимите промени в програмите за професионално обучение, може да създаде условия за ефективна интеграция.

За да се подобри приобщаващият потенциал на ПОО, трябва да се обърне внимание на бариери като недостъпна инфраструктура, недостатъчно специализирано обучение за преподаватели и липса на персонализирани програми за хора със СОП.

Освен това ограниченото насърчаване на възможностите за професионална квалификация, съчетано с предразсъдъците в обществото по отношение на хората с увреждания, допринасят за ниските нива на участие в програмите за практика и стаж. В допълнение, съществува належаща необходимост от по-добро събиране на данни, за да се разбере в пълнота обхватът на предизвикателствата на включването и да се предложат по-целенасочени интервенции.

Основните препоръки за подобряване на достъпа до ПОО за хора със СОП в Гърция включват разработването на персонализирани програми, които отговарят на техните специфични нужди, като се гарантира, че както теоретичното, така и практическото обучение са адекватно адаптирани.

Засилването на сътрудничеството между образователните институции и работодателите също е от решаващо значение, като следва да се насърчават възможностите за чиракуване и се увеличава делът на назначаване на работа на завършилите ПОО лица с увреждания. Поощряването на работодателите да наемат хора с увреждания чрез предлагане на финансова и правна подкрепа, може да направи работните места по-приобщаващи. Необходими са законодателни реформи, за да се гарантира, че програмите за практическо обучение осигуряват по-добър достъп и подкрепят по-плавните преходи от образование към заетост.

За да се изгради една наистина приобщаваща система за професионално образование, трябва да се търси решение на посочените предизвикателства. Ниските заплати на педагозите, особено на работещите с уязвими групи, възпрепятстват наемането и задържането на квалифицирани специалисти. Ограниченият обхват на уязвимите групи, често поради социалното изключване или липса на осведоменост за наличните програми, допълнително изостря проблема. Недостъпната учебна среда, както физическа, така и цифрова, възпрепятства участието в дуално обучение.

Пълния текст четете в „Професионално образование“, кн. 1 – 2

Обучението по физика като процес

*Откъс от „Model of Professionally Directed Training
of Future Engineer-teachers“*

Prof. Ivan Beloev,

Dr. Valentina Vasileva, Assoc. Prof.

University of Ruse „Angel Kanchev“

Dr. Inna Savytska, Assoc. Prof.,

Dr. Oksana Bulgakova, Assoc. Prof.

National University of Life and Environmental Sciences
of Ukraine

Dr. Lesia Zbaravska, Assoc. Prof.,

Dr. Olha Chaikovska, Assoc. Prof.

Higher Education Institution “Podillia State University”

Problem statement

At the present stage of the development of physical education, which is marked by active, innovative processes, it is important to differentiate the physics course and its teaching methods in accordance with the profile of specialists' training. Fundamental training in physics is of great importance in the system of training future engineer teachers. This academic discipline significantly contributes to the practical and polytechnical training of students since it introduces them to the scientific foundations of engineering and production.

A feature of engineering and pedagogical education is its goal – training and education of a specialist with a system of engineering knowledge, skills and abilities in a certain area of production and capable of professionally performing

Заглавието е на редакцията

www.strategies.azbuki.bg

*Списанието се реферира
и индексира в Web of Science;
The Philosopher's Index*

Главен редактор

Чл.-кор. проф. д.т.н.

Христо Белоев

E-mail: hbeloev@uni-ruse.bg

Редактор

Д-р Албена Симова

E-mail: strategies@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Стратегии
на образователната
и научната политика“,
кн. 2/2025:**

**ОБРАЗОВАНИЕТО
В ИНФОРМАЦИОННОТО
ОБЩЕСТВО**

Digital Technologies and
Artificial Intelligence in The
Multimodal Design of Sign
Language Education / *Diyana
Georgieva, Nikolay Tsankov*

ОБРАЗОВАНИЕ
ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

Model of Professionally Directed Training of Future Engineer-Teachers / *Ivan Beloev, Valentina Vasileva, Inna Savytska, Oksana Bulgakova, Lesia Zbaravska, Olha Chaikovska*

Референции към системата на професионално образование и обучение в сектор туризъм / *Минчо Полименов*

Role And Place of Monitoring and Control in Project Management in Organizations / *Daniela Yordanova*

Quality of Higher Education in Bulgaria: Communication and Computer Technology Training / *Rositsa Doneva, Silvia Gaftandzhieva*

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
И ПАРАДИГМИ

Влияние на образованието и човешкия капитал върху формалната и неформалната икономика / *Стефан Петранов, Стела Ралева, Димитър Златинов*

Несигурност за бъдещето, финансова грамотност и лични финанси / *Милен Велушев*

Determinants Affecting Academic Staff Satisfaction with Online Learning in Higher Medical Education / *Miglena Tarnovska, Romyana Stoyanova, Angelina Kirkova-Bogdanova*

educational functions in the field of vocational and higher education in educational institutions of I – II levels of accreditation. Analysis of standards, qualification characteristics, curricula and programs for engineering and pedagogical specialties showed that the physics program for these specialties does not reflect the professional orientation of training; the content of the physics course does not differ from the content of the physics course for other specialties and specialized literature, other than individual manuals developed by educational institutions, is almost absent.

However, the issues of improving the methodology of teaching physics in higher educational institutions in engineering and pedagogical specialties at the present stage remain insufficiently studied. The analysis of the sources used in the study revealed contradictions between:

- modern criteria set forth in Ukraine's state regulatory documents regarding the quality of engineer-teacher education, along with an evaluation of its current state;

- the significant scientific and methodological capabilities of physical science are not being fully exploited in the training of engineer teachers;

- there is an absence of clear methodological guidelines on how to implement professionally oriented physics instruction for students with the corresponding profile.

In this context, the problem of improving the training of future engineers-teachers becomes relevant, requiring clarification of the content and improvement of the quality of teaching physics, ensuring its professional and practical focus. It is also necessary to introduce such teaching methods and tools that would contribute to the deep acquisition of knowledge, the formation of skills and abilities, as well as the intellectual development of the individual.

Analysis of recent research and publications

Some problems of theoretical and methodological foundations of professional training of future engineer-teachers are reflected in the studies of M. Pechko, A. Pekhota, I. Bendera, V. Duganets, N. Nichkalo, G. Zhukovsky, L. Tarkhan, etc. Scientific works on the specifics of introducing professional training into the educational process were used by such foreign researchers as David Perkins, John Briancon, Carlos Cardoso, Maria de Miguel, Ronald Miller and others.

Research goal

The relevance of the problem, its insufficient theoretical and practical development, and the need to resolve the identified contradictions determined the purpose of this article—to substantiate and develop a model of professionally oriented physics training for future engineering teachers.

Research methods

To achieve the set goal, the following research methods were used: theoretical methods (analysis of psychological, pedagogical and scientific and methodological literature, which helped to determine the directions of the study and the conceptual and categorical apparatus; analysis of educational and qualification characteristics, current programs in physics, as well as general technical and professionally oriented academic disciplines to identify interdisciplinary connections related to the functions

and types of activities of an engineer-teacher); empirical methods: pedagogical observation of students' educational activities, as well as a survey and questionnaire, which were used to determine the results of students' academic work, assess the level of their professional training and professional focus; statistical methods: application of mathematical statistics methods to assess the reliability of the results of the study and quantitative analysis of the pedagogical experiment data.

Presentation of the primary material of the research

Engineering and pedagogical education in Ukraine aim to form harmoniously developed specialists who combine engineering and pedagogical skills related to the ability to solve technical problems, think systematically, design and construct technical devices, and orientate issues of economics and labour protection.

Recently, fundamental natural science training of specialists in the agrarian and technical sectors has become increasingly important. The content of all professionally oriented and specialized disciplines is based on general natural science subjects (physics, mathematics, chemistry, biology, ecology). In such conditions, it is important to change the content of fundamental disciplines, adding sections and topics to the curricula that contribute to the formation of professional knowledge, skills, as well as personal traits and qualities that reflect the success and professional competence of an engineer-teacher. (Nikolaenko et al. 2022. pp. 638 – 644).

In the course of the analysis of educational, professional and training programs for training applicants for higher education in engineering and pedagogical specialties, we identified a list of academic disciplines in the cycle of professional and practical training based on the concepts and laws of physics: machine parts and equipment; technical mechanics; electrical engineering; agricultural machinery; materials science and TCM; mechanics of materials and structures; theory of mechanisms and machines; development of production and processing of agricultural products; mechanical and technological properties of agricultural materials; fuels and lubricants, etc. The relationship of the educational material of physics sections with the educational material of professionally oriented disciplines by types and functions of the activities of an engineer-teacher.

We integrated the content of physics and professionally oriented academic disciplines through interdisciplinary connections by types and functions of the activities of an engineer-teacher. When studying physics and professionally oriented academic disciplines, it is possible to identify knowledge and skills necessary for performing technological, design, research, and analytical physics activities that correspond to an engineer-teacher's professional activities.

We designed an algorithm that selects teaching aids and methods by analyzing the interdisciplinary connections between physics and specialized fields, considering an engineer-teacher's various roles and functions. The algorithm's essence is to identify teaching aids and methods for developing skills to perform professional activities to implement a particular function of an engineer-teacher in special disciplines and to use them in organizing the educational process in physics.

Considering the interdisciplinary connections of physics and professionally oriented academic disciplines plays an important role in the formation of motivation and interest in studying physics (Bulgakova et al. 2023. pp. 661 – 666).

We also support the statements of David Perkins that learning with a certain motivation is a more natural and, therefore, effective process. In particular, in order to make learning more meaningful and effective, it is consistent with our main educational method of teaching in the use of interdisciplinary connections. In fact, interdisciplinary connections are the element that contributes to improving the quality of learning (Perkins 2009).

The content of the physics course for applicants for higher education in engineering and pedagogical specialties is determined by the learning objectives, bachelor's degree programs in this profile. The purpose and objective of the academic discipline "Physics" is to form an understanding and provide knowledge about physical phenomena and their patterns, methods of physical research, physical quantities and their dimensions, the role of physics in the development of agricultural machinery and its influence on the development of physics.

The set of final goals – a list of tasks that a specialist should be able to solve upon completion of training – is a model (profile) of a specialist based on educational and qualification characteristics. Following the educational and qualification characteristics of bachelor in specialty

015 “Professional Education”, the professionally oriented content of the course “Physics” should contain fundamental concepts and laws necessary for solving typical problems of activity, namely:

1. To study the mechanical motion of bodies when using machines and equipment in agriculture, applicants must be able to use a physical model of a material point and be able to measure and theoretically find kinematic and dynamic quantities experimentally. Based on knowledge of the dynamics of rotational motion of a solid body and continuum mechanics, graduates can calculate the moment of inertia, moment of force and impulse, deformation and stress in a solid body, use the laws of conservation of angular momentum and energy, the basic equation of the dynamics of rotational motion, etc.

2. To study macroscopic processes in bodies, upon completion of the physics course, a bachelor must, based on knowledge of the laws of molecular-kinetic theory, be able to determine the thermodynamic parameters of gases, the speed of gas molecules, the type and concentration of molecules at different heights, analyze the processes of diffusion of viscosity and thermal conductivity. Knowledge of the laws of thermodynamics allows you to determine the heat capacity of gases, work, change in internal energy, amount of heat, efficiency of thermal processes and entropy. Applicants must also learn to determine the thermodynamic parameters of real gases and classify and determine the various phases of matter and its transformations.

3. To study electrical and electromagnetic processes in agricultural machinery and equipment, applicants must, based on knowledge of the laws of electrostatics, be able to calculate the force of interaction of electric charges, the strength of the electrostatic field, its potential for point charges and charged bodies in various environments, the capacity of one or more capacitors. It is also necessary to be able to calculate the energy of a system of charges, a conductor, a charged capacitor and an electric field; be able to measure the characteristics of an electric current, power, and the work of current in branched and unbranched electrical circuits. Based on knowledge of the laws of electromagnetism, a bachelor must calculate the strength and induction of a magnetic field, the force of interaction of parallel currents, the force of action of a magnetic field on an electric current and a moving charge, the work of moving a conductor and a circuit with current in a magnetic field; be able to apply the law of total current, determine the electromotive force of induction and self-induction, the inductance of conductors, currents during closing and opening of electrical circuits, voltage and current in transformer windings, magnetic field energy; classify magnetics and know their properties.

4. To study wave oscillations and optical phenomena in mechanical and electromagnetic devices, applicants must be able to analyze harmonic oscillation equations, formulate unidirectional and mutually perpendicular harmonic oscillations, and analyze free, damped, and forced oscillation equations based on knowledge of the laws of oscillatory motion. We agree with V. Sergienko that professional material should be selected in such a way that it clearly illustrates the laws of physics, that is, gives the most vivid picture of the application of a particular law or phenomenon, its manifestation in agriculture. In addition, the example should not replicate the main content of the physics course; instead, it should serve as an auxiliary tool for explaining a particular phenomenon or law of physics while ensuring that the applied material is closely connected to physical theories (Sergienko 2005).

An experiment was conducted to identify the effectiveness of the provision and level of training of applicants for higher education in engineering and pedagogical specialties in physics. The following tasks were accomplished during the experiment:

1. To identify the level of training of applicants for higher education in physics.

2. To check, based on the existing provision of the physics course, the level of training of applicants for higher education for studying general technical and professional disciplines.

3. It will determine the weaknesses of the current method of training applicants for engineering and pedagogical specialties in physics.

The experiment involved first- and second-year applicants of the higher education institution “Podolsk State University”. To determine the content of professionally oriented material and its place in the physics course, an analysis of the content of general technical disciplines and disciplines of professional and practical training was conducted, and a survey of applicants for higher education was conducted. Almost 95% of applicants for higher education believed that the physics course in an agrarian and technical educational institution is primarily of a general educational nature and does not play a significant role in studying professional disciplines. At exams in general technical disciplines, more than 60% of applicants for higher education associate courses in general technical disciplines (“Electrical Engineering”, “Theoretical Mechanics”, “Machine Parts”) with questions on physics and for such disciplines as “Theory of Mechanisms and Machines”, “Mechanics of Materials and Structures” the connection with the physics course, according to applicants for higher education, is not traced at all. (Nikolaenko et al. 2021, pp. 212 – 219).

Избрано

Examinations in professional disciplines showed that, when studying the disciplines of professional and practical training, applicants rarely address the issues and laws of physics; that is, more than 87% of applicants for higher education do not connect physics and the disciplines of professional and practical training. The reasons for this state of affairs are the insufficiently formed professional focus of the physics program. The traditional system of teaching physics in higher education did not sufficiently contribute to the implementation of the professional focus of training and did not allow a significant impact on the professional development of applicants for higher education. (Savytska et al. 2024, pp. 55 – 62).

Пълния текст четете в „Стратегии на образователната и научната политика“, кн. 2